

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КАРПЕНКО АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 330.341.1:331.102.2 (043.3)

**РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ЛЮДСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ІННОВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ**

Спеціальність 08.00.07 - демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Вінниця – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України (м. Вінниця).

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Шаульська Лариса Володимирівна,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса,
декан економічного факультету.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Грішнова Олена Антонівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри економіки підприємства;

доктор економічних наук, професор
Костишина Тетяна Адамівна,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»,
завідувач кафедри управління персоналом,
економіки праці та економічної теорії;

доктор економічних наук, професор
Брич Василь Ярославович,
Тернопільський національний
економічний університет,
директор навчально-наукового інституту
інноваційних освітніх технологій.

Захист дисертації відбудеться «02» липня 2019 року о 10³⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.051.03 у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса за адресою: 21007, м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького національного університету імені Василя Стуса за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Автореферат розісланий «30» травня 2019 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.С. Якимова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні зміни світової економіки визначаються сьогодні інтелектуальною активністю індивідів, великих та малих компаній, держав. Інтелектуальна активність забезпечує продукування нових ідей, які комерціалізуються в інновації. Перехід до економіки знань та інформаційного суспільства, стрімке поширення процесів невизначеності та волатильності змінює цінність ресурсів та технологій, визначає нові вектори управління й обумовлює інші національні пріоритети. Сучасний соціально-економічний розвиток на інноваційній основі забезпечується більшою мірою за рахунок інтелектуалізації економіки. Зростає роль людського потенціалу та його активів, які є ґрунтовною основою сучасних інноваційних змін. Саме когнітивні і креативні елементи людського потенціалу набувають особливої уваги в умовах сучасного інноваційного розвитку, оскільки визначають обсяги нової цінності, інтелектуальної продукції та її комерціалізацію. Тому дослідження інтелектуальної складової людського потенціалу та визначення інтелектуальних активів у його структурі є важливою основою формування конкурентоспроможної економіки.

В економіці України вже тривалий час спостерігаються кризові явища, що гальмують інноваційну активність та розвиток людського потенціалу, як наслідок – залишається низькою ефективність розробки та реалізації інноваційних проектів, стримується впровадження сучасних технологій і техніки, повільно здійснюється структурна перебудова національної економіки в цілому. Недостатній рівень інноваційного розвитку України підтверджується низькою часткою інноваційної продукції у загальному її обсязі, що обмежується нерозвиненістю національної інноваційної системи (НІС) та нераціональним використанням людського потенціалу. В цих умовах, підвищення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки потребує інноваційної переорієнтації державної політики та зростання інноваційної активності підприємств на основі розвитку людського потенціалу та концентрації ресурсів на якісному формуванні та раціональному використанні його інтелектуальних складових. Вищевикладене й підтверджує високу актуальність та вагомість питань, що досліджені у роботі.

Концептуальні положення розвитку людського потенціалу були започатковані в наукових працях Г. Беккера, Дж. Гелбрейта, Е. Денісона, Дж. Б. Кларка, Дж. Коулмана, А. Сміта, С. Струмліна, Т. Стюарта, В. Петті, І. Фішера, Т. Шульца та інших, а інноваційного розвитку та формування національної інноваційної системи у працях – К. Ерроу, С. Кузнеця, Б.-А. Лундвалла, Р. Нельсона, К. Фрімена, Й. Шумпетера та інших.

Теоретико-методологічні аспекти людського потенціалу та його інтелектуальної складової є глибоко дослідженими у працях багатьох сучасних вітчизняних і закордонних науковців, серед яких: В. Антонюк, Л. Безтелесна, В. Брич, О. Грішнова, О. Дороніна, Т. Заславська, О. Іванов, О. Кендюхов, Б. Кваснюк, А. Колот, Т. Костишина, І. Курило, Е. Лібанова, Л. Лісогор, І. Лукінов, Л. Лутай, Л. Мартинова, Г. Назарова, В. Новіков, О. Новікова, В. Никифорова, І. Петрова, М. Семикіна, Л. Семів, О. Стефанишин, О. Цимбал, Л. Шаульська та ін.

Теоретичні аспекти інновацій, формування національної інноваційної системи, комерціалізації інновацій та інноваційного розвитку розкрили в своїх працях

вітчизняні та закордонні дослідники: В. Андріянов, Г. Андрощук, Л. Антонюк, Е. Аутино, В. Бажанов, І. Балабанов, Х. Барнетта, В. Гунін, С. Давимука, І. Джаїн, С. Ілляшенко, Д. Кокоріна, Г. Ковальов, С. Кортів, Б. Лісин, І. Майер, І. Макаренко, С. Менделл, Б. Санто, Б. Твісс, Т. Штерцер, Л. Федулова та ін. Окремі аспекти, пов'язані з перспективами інноваційного розвитку та їхнім впливом на території, розглядали такі закордонні вчені, як Е. Візер, Х. Дебрессон, П. Друкер, Г. Менш, Ш. Тацуно, К. Фрідмен й ін. В той же час, теоретико-методологічні і практичні питання ідентифікації та розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу як чинника інноваційного зростання є затребуваними та набувають нових аспектів актуальності в контексті нових викликів та трендів.

Таким чином, проблематика дисертації є актуальною й утворює широке поле для авторських новацій, теоретичного осмислення й методологічного обґрунтування. Науково-теоретична та практична значущість зазначених проблем зумовила вибір теми, цільову спрямованість дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертації були одержані при виконанні досліджень у межах наукових тем: Донецького національного університету імені Василя Стуса «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер державної реєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.), в рамках якої обґрунтовано сутність інтелектуальних активів, запропоновано їх класифікацію та визначено роль цих активів у національній інноваційній системі; Запорізького національного технічного університету: «Науково-методичне забезпечення структурних трансформацій в економіці промислового регіону» (номер державної реєстрації 0115U004679, 2015–2018 рр.), в межах якої автором обґрунтовано механізм розробки та реалізації інноваційної політики на основі розвитку державно-приватного партнерства та розбудови регіональних інноваційних систем, стимулювання утворення кластерів і забезпечення взаємодії різних регіональних акторів на всіх етапах інноваційного процесу від генерування знань до втілення у технологічні й організаційні інновації.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та розробка теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі.

Відповідно до мети в роботі поставлено і вирішено такі завдання:

- узагальнити теоретико-методологічні основи дослідження людського потенціалу в контексті трансформації його ролі та соціально-економічної сутності;
- розробити теоретичне підґрунтя тлумачення інтелектуального капіталу та визначити місце інтелектуальної складової людського потенціалу у його формуванні;
- обґрунтувати концепцію дослідження інтелектуальних активів у системі активів людського потенціалу;
- провести порівняльно-морфологічний аналіз наукових підходів до дослідження інноваційної діяльності; розробити методологію дослідження НІС, особливості функціонування та інституціональну структуру;
- узагальнити теоретичні підходи до дослідження комерціалізації інновацій та обґрунтувати її роль у розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу (ІАЛП);

- систематизувати теоретичні та прикладні засади дослідження інноваційної активності в системі культурно-ментальних чинників розвитку людського потенціалу;
- визначити інструменти впливу на розвиток креативності у системі корпоративної культури;
- обґрунтувати теоретико-методологічні основи розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в умовах соціально відповідального та публічно-приватного партнерства;
- проаналізувати стан і проблеми формування та використання ІАЛП в Україні;
- згенерувати методичні підходи до оцінювання інноваційної діяльності та ІАЛП в національній інноваційній системі;
- запропонувати методологічний апарат дослідження процесу капіталізації інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі;
- провести структурний аналіз освітньо-наукових умов формування ІАЛП і підсистем НІС та дослідити особливості державного регулювання у підсистемі НІС України;
- проаналізувати стан інноваційної активності виробничої сфери та інноваційної інфраструктури щодо розвитку ІАЛП та комерціалізації інновацій;
- запропонувати концептуальні положення розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в Україні;
- розробити стратегічні напрями розвитку ІАЛП у національній інноваційній системі України;
- обґрунтувати пріоритети сучасної національної інноваційної політики в контексті розвитку людського потенціалу.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу у національній інноваційній системі.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних, методичних і практичних засад розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження базується на економічній теорії, що одержала розвиток у працях вітчизняних і закордонних учених із проблем розвитку людського потенціалу та національної інноваційної системи. У процесі дослідження було застосовано як загальні, так і спеціальні методи: *діалектичний* (при вивченні еволюції об'єкта дослідження протягом останніх років, виявленні шляхів та резервів його подальшого розвитку), *системно-функціональний* (при узагальненні теоретико-методологічних аспектів людського потенціалу, його інтелектуальних активів, інтелектуального капіталу, інновацій, комерціалізації інновацій, національної інноваційної системи), *абстрактно-логічний* (при визначенні методичних підходів до оцінки інтелектуальних активів людського потенціалу, інтелектуального капіталу, інноваційної активності, інноваційного потенціалу, людського капіталу, комерціалізації інновацій), *порівняльного аналізу та рядів динаміки* (при порівнянні фактичних даних звітного періоду та попередніх років, виявленні змін показників і параметрів функціонування об'єкта дослідження в часі), *спеціально-юридичний метод* (при описанні державно-правової практики, юридичних норм тощо, встановлення зовнішніх ознак правових явищ, їх відмінності, аналіз

змісту чинного законодавства й практики його застосування державними органами), *статистичний метод* (при виявленні основних чинників формування та використання інтелектуальних активів людського потенціалу, дослідженні розвитку національної інноваційної системи, визначенні ступеня впливу інтелектуальних активів людського потенціалу на комерціалізацію інновацій та на інноваційний розвиток національної економіки) тощо.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні матеріали та публікації Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Всесвітнього економічного форуму, Європейського банку реконструкції та розвитку, комісій ООН, а також Закони України, Укази Президента України, Постанови Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, дані Державної служби статистики України, Українського інституту промислової власності, Євростату, Інституту демографії імені М.В. Птухи, Інституту стратегічних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у концептуальному вирішенні проблеми стратегічного забезпечення розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі та системному вдосконаленні методології розробки й реалізації стратегії комерціалізації інновацій.

Конкретні наукові результати, що характеризують новизну проведеного дослідження, полягають у такому:

вперше:

виокремлено новий напрям наукового дослідження, який охоплює розробку *концептуальних положень когнітивно-креативної парадигми суспільного розвитку*, заснованої на еволюційній зміні ролі інтелектуальної складової людського потенціалу та ефективному управлінні інформацією й знаннями в умовах креативізації економіки, що визначатиме можливість розпізнавання, ефективного використання та розвитку потенціалу людини та обґрунтування *методологічного апарату (інструментарію) ідентифікації та капіталізації інтелектуальних активів людського потенціалу* як основи цілеспрямованого інвестування у найбільш продуктивні компоненти людського потенціалу, які забезпечують максимальні обсяги нової вартості, інноваційний характер розвитку, формування креативного сегменту економіки, реалізацію принципу інклюзивності зростання;

запропоновано концепцію дослідження інтелектуальних активів у структурі людського потенціалу, що ґрунтується на введенні до наукового обігу та визначенні змісту економічної категорії «інтелектуальні активи людського потенціалу», які мають переважно нематеріальну форму та компетентнісний зміст; є сукупністю когнітивних, креативних, емоційних компетентностей економічно активного населення; інструментом забезпечення раціональності використання повного комплексу якостей, здібностей та інших компонентів людського потенціалу на основі природної домінуючої ролі інтелекту; їх продуктивність забезпечує поточні та майбутні зиски для носія/власника та середовища його функціонування; їхня капіталізація відбувається в системі нормативних та нелінійних зв'язків між носіями;

розроблено та апробовано науково-методичний інструментарій оцінювання інтелектуальних активів людського потенціалу (ІАЛП) як драйвера нової економіки, що передбачає чотирирівневу систему вимірювання: по-перше, оцінювання компонентів людського потенціалу, які характеризують обсяги та

якість інтелектуальної складової на мікрорівні методами спостереження, прямого вимірювання, опитувань, оцінки результатів діяльності; по-друге, розрахунок інтегральних показників, які демонструють результативність процесів продукування, захисту, відтворення і використання ІАЛП на основі узагальнення комплексу первинних показників, систематизованих по Україні та групі європейських країн, відібраних з метою аналізу та розробки програмного інструментарію трансформації для України; по-третє, оцінювання та співставлення групи міжнародних індексів, які демонструють інтенсивність та результативність процесів формування нової економіки в контексті зростання продуктивності ІАЛП; по-четверте, визначення напряму та ступеню впливу процесів нагромадження ІАЛП на показники результативності національних економічних систем;

систематизовано науково-методологічні підходи до формування багаторівневої інноваційної політики нової економіки в контексті капіталізації людського потенціалу, яка є системою принципів, методів, правил та інструментів управління інтелектуальними активами людського потенціалу на державному, регіональному, виробничому рівнях та на рівні домогосподарств й особистості; базовими передумовами її ефективності є засади соціальної відповідальності, публічно-приватного партнерства та максимальної інклюзії; цільовим спрямуванням є зростання якості життя населення на основі комерціалізації інновацій, забезпечення інноваційного розвитку, макроекономічної стабільності;

удосконалено:

систему стратегічних напрямів розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу як основу реалізації когнітивно-креативної парадигми суспільного розвитку на етапі становлення нової економіки; доведено пріоритетний характер таких стратегічних напрямів: 1) формалізація та нормативне закріплення (фінансове, правове, організаційне) процесу інтеграції інститутів освіти, науки, виробництва як базових елементів національної інноваційної системи шляхом формування мережі, спроможної забезпечити ринковий трансфер технологій; 2) суспільне усвідомлення ідеї та змісту інноваційної культури та поширення відповідних поведінкових моделей носіїв ІАЛП та суб'єктів впливу з метою забезпечення чутливості до інновацій, особистої інноваційної активності, спроможності оцінити та спрогнозувати наслідки інноваційних зрушень та готовності до їх коректного втілення; 3) спрямування управлінського впливу на розвиток ІАЛП за принципом концентрації потенціалу шести макрорегіонів, сформованих на основі територіального об'єднання та типових соціально-економічних передумов формування нової економіки; 4) забезпечення моніторингу реалізації стратегічних заходів на основі запропонованої чотирирівневої системи оцінювання рівня та динаміки показників, які характеризують обсяг ІАЛП, якість процесів їх продукування, захисту та використання, ступінь впливу на динаміку параметрів людського розвитку та економічного зростання;

концептуальний підхід до формування стратегії комерціалізації інновацій, який базується на визначенні змісту стратегії як цільового етапу та пріоритету розвитку ІАЛП та включає чинники (економічні, правові, маркетингові, управлінські, техніко-технологічні, культурно-ментальні), рівні (національний, макрорегіональний, регіональний, макрорівень, особистісний), принципи (холізм, гнучкість, точність тощо) та етапи (аналіз, діагностика, прогнозування тощо) комерціалізації інновацій,

реалізація стратегії передбачає формування механізму взаємодії освіти, науки і бізнесу для забезпечення синергії в частині капіталізації ІАЛП на всіх стадіях від народження ідеї, до продукування та комерціалізації інновацій;

понятійно-категоріальний апарат дослідження інноваційної діяльності, а саме надано авторське визначення базових понять: новація – елемент новизни на початковій стадії життєвого циклу інновації; нововведення – оформлений результат науково-технічного рішення; інновація – досягнення людського інтелекту й науково-технологічних результатів, канал втілення в життя та кінцевий результат комерціалізації нововведення з метою отримання ефекту або їх сукупності; інноваційний потенціал – здатність системи до трансформації фактичного порядку речей та системних зрушень з метою задоволення існуючих або нових потреб; інноваційна активність – поведінкова модель суб'єктів інноваційної діяльності, ознаками якої є спроможність, готовність та мотивованість до продукування й реалізації інновацій або комплексна характеристика наукових, технологічних, організаційних, фінансових та комерційних заходів, які фактично призводять або мають на меті впровадження інновацій;

теоретичні та прикладні засади дослідження інноваційної активності в системі чинників розвитку людського потенціалу, які розкривають зміст категорії «інноваційна активність» на основі визначення типових ознак відповідної поведінкової моделі та виокремлення культурно-ментальних основ її формування та трансформації у підприємницьку модель; на цій основі розроблено комплекс специфічних інструментів впливу на зміну сприйняття особистістю власного потенціалу до продукування та комерціалізації інновацій і розвитку креативності, застосування яких є корисним на рівні домогосподарств, у системі корпоративної культури та формування національної свідомості; запропонований інструментарій заснований на цінностях і переконаннях та сприяє формуванню здатностей до формування та ефективного використання інтелектуальних активів людського потенціалу;

теоретико-методологічні основи дослідження людського потенціалу в контексті трансформації його ролі та соціально-економічної сутності в новій економіці та інформаційному суспільстві в напрямі посилення здатності генерування та трансформації знань у інновації, їх капіталізацію та комерціалізацію; визначено комплекс чинників впливу на трансформацію ролі людського потенціалу (економічні, політичні, соціально-культурні, екологічні, технологічні, ціннісні), які проявляються в умовах максимальної невизначеності та високої динаміки розвитку; систематизовано етапи розвитку людського потенціалу, охарактеризовано чотирирівневу структуру (макро-, мезо-, мікро- та особистісний рівні) та відповідні механізми регулювання; досліджено взаємозв'язок зі спорідненими категоріями («робоча сила», «трудові ресурси», «трудовий потенціал», «людські ресурси» і «людський капітал»), що ґрунтуються на базових положеннях теорій капіталу (людського, соціального, інтелектуального);

доведено, що результатом і передумовою розвитку ІАЛП є факт/процес комерціалізації інновацій як ознака капіталізації; обґрунтовано троїстий зміст категорії «комерціалізація інновацій»: 1) історично сформований взаємовигідний для всіх акторів НІС процес трансформації результатів науково-технічної діяльності (інтелектуальної праці) від ідеї до інновації та товару/цінності для ринку за критеріями ефективності, повноти та своєчасності, наявності порівняльних переваг, можливості набуття ринкових якостей з метою отримання прибутку, який передбачає

реалізацію технологічного капіталу, модернізацію науково-дослідницьких робіт, забезпечує розвиток ІАЛП, конкурентоспроможність суб'єкта господарювання та можливість його виходу на новий науково-технічний та соціально-економічний рівень; 2) специфічна посередницька діяльність, що об'єднує науково-технічну та комерційну діяльність на ринкових засадах, забезпечує перетворення результатів науково-технічної діяльності на товар і його реалізацію в промислових масштабах через процес дифузії; 3) індикатор та каталізатор процесів продукування інновацій за умов соціально відповідального партнерства уряду, влади та громад, інтеграції освіти і науки (академічної, університетської, галузевої) та кооперації їх з бізнесом;

дістали подальшого розвитку:

методологічні положення щодо проведення структурного аналізу НІС за рахунок ідентифікації (виокремлення) її акторів (підприємницького сектору, освітніх і наукових закладів, громадськості й органів влади, індивідів), партнерство яких ґрунтується на принципах створення, передачі та реалізації знань на засадах узгодженої взаємодії та формування зворотних зв'язків всіх елементів складної динамічної НІС; виокремлення комплексу інституційних, економічних, соціальних, політичних, організаційних та інших чинників, що визначають ефективність діяльності НІС; обґрунтування передумов її розвитку: соціальної відповідальності (держави, бізнесу, особистості), інноваційності (здатність до оновлення, відкритість новому), системності (цілісність, структурність, ієрархічність, множинність, взаємозалежність) та інклюзії (підвищення доступності та стимулювання збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі). Запропоновані методологічні засади є фундаментом визначення організаційно-практичних напрямів комплексного стимулювання акторів НІС до розвитку ІАЛП (розвиток системи державних замовлень, обґрунтованого фінансування, диверсифікація джерел фінансування, підвищення рівня інформаційного забезпечення, оновлення принципів та механізмів акторів НІС, пільгове стимулювання);

підходи до визначення сутності категорії «інтелектуальний капітал» на національному рівні на основі його дослідження з чотирьох позицій: як сукупності цінностей, яким притаманна здатність приносити дохід (додаткову вартість); як процесу, що забезпечує перетворення знань і нематеріальних активів у нову вартість; як результату, економічного і/або соціального ефекту, що сприяє збільшенню вартості активів і нарощенню конкурентних переваг; як системи, що є сукупністю взаємозалежних і взаємодіючих елементів (людський капітал; структурний капітал; клієнтський капітал). Виокремлення системного підходу забезпечує ефективність інвестування й управління інтелектуальним капіталом на основі впливу на окремі його компоненти, акцентує увагу на провідному значенні людського капіталу, створює передумови до капіталізації людського потенціалу та комерціалізації інновацій;

науково-практичні підходи щодо розвитку ІАЛП, які ґрунтуються на комплексі заходів, що сприяють комерціалізації інновацій та передбачають удосконалення нормативно-правової бази з регулювання інноваційної та трансфертної діяльності; створення інформаційно-консультативних центрів трансферу технологій; розробку та впровадження механізмів залучення й використання результатів науково-технічної діяльності в господарський обіг; підвищення мотивації науковців і наукових колективів до науково-дослідної діяльності та суб'єктів господарювання до інвестування в наукові дослідження;

розробку та використання критеріїв оцінки ринкової вартості науково-технічної продукції; формування та розвиток підтримки висококваліфікованих фахівців із питань комерціалізації наукових розробок.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що теоретичні та методологічні розробки щодо розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі доведені до рівня теоретико-методичних та науково-практичних рекомендацій.

Наукові результати, висновки і рекомендації проведеного дослідження впроваджено на державному, регіональному і виробничому рівнях:

на державному рівні: у діяльності Національної служби посередництва і примирення (довідка № 11-05/02-28/03-487 від 19.12.2018 р.) – пропозиції щодо формування інтегральної стратегії комерціалізації інновацій та механізмів її реалізації як основи інноваційної моделі розвитку економіки України; Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин Верховної Ради України при розробці проекту Закону «Про деякі заходи щодо посилення ролі територіальних громад в управлінні земельними ресурсами» (№ 1159) та при розробці проекту Закону «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» (№ 9162) (довідка № 62 від 12.12.2018 р.) – рекомендації щодо оцінювання людського потенціалу, його інтелектуальних активів та інноваційної активності мешканців територіальних громад;

на регіональному рівні: у діяльності Запорізької обласної державної адміністрації при підготовці Плану заходів на 2019–2020 рр. з реалізації Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 р. та Концепції соціально-економічного та культурного розвитку Запорізької області на 2018 рік (довідка № 01-03/0356 від 21.06.2018 р.) – пропозиції щодо розвитку та раціонального використання людського потенціалу регіону, наукові результати щодо оцінки, формування та нагромадження інтелектуальних активів людського потенціалу на регіональному рівні; Херсонської обласної державної адміністрації (довідка № 16-4321/0/18/05 від 25.06.2018 р.) – положення парадигми формування багаторівневої інноваційної політики, що базується на засадах соціально відповідального партнерства; Запорізької міської ради по Шевченківському району (довідка № 01/01-22/1004 від 26.11.2018 р.) – науково-практичні результати у частині формування інноваційної моделі розвитку економіки України, пропозиції щодо оцінки, мотивації й розвитку інноваційної культури персоналу; Запорізької Торгово-промислової палати (довідка № 22.2/1071 від 15.11.2018 р.) – пропозиції щодо розвитку людського потенціалу на основі формування інноваційної культури, формування сприятливого середовища для взаємодії освітньо-наукових структур, територіальних громад і бізнесу, а також результати дослідження в частині ідентифікації та стимулювання ефективної реалізації інтелектуальних активів людського потенціалу; Запорізької міської ради (довідка № 09/03-27/03249 від 29.11.2018 р.) – науково-практичні результати у частині формування інноваційної моделі розвитку економіки України, що ґрунтуються на розвитку інноваційного мислення і пріоритетності виробництв з високою доданою вартістю;

на виробничому рівні: в практичній діяльності Запорізької обласної організації товариства «Знання» при розробці комплексу заходів щодо сприяння забезпеченню

високого рівня підготовки, обізнаності та підвищення кваліфікації представників органів місцевого самоврядування (довідка № 18 від 26.12.2018 р.) – науково-методологічні та практичні результати з питань формування, ефективної реалізації та моніторингу інтелектуальних активів людського потенціалу; ПАТ «Запоріжсталь» при розробці та реалізації кадрової політики підприємства (довідка № 13/2005762 від 01.02.2018 р.) – запропоновано структурування, оцінювання та управління інтелектуальними активами людського потенціалу, визначена система критеріїв і показники оцінювання інтелектуальних активів людського потенціалу; ПАТ «Дніпровський коксохімічний завод» у кадровій політиці та при розробці програми розвитку персоналу (довідка № 01/71-37 від 17.01.2019 р.) – запропоновано інструменти ідентифікації та капіталізації інтелектуальних активів людського потенціалу на підприємстві, підходи до визначення рівня їх формування та ефективного використання.

Наукові результати та розробки, викладені у дисертаційній роботі, також, використовуються у навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних дисциплін «Економіка праці та соціально-трудова відносини» та «Управління інноваціями» (довідка № 1150/01-08/01.1.3 від 27.06.2018 р.), а також у навчальному процесі Запорізького національного технічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Соціальна відповідальність», «Управління командами», «Управління трудовим потенціалом», «Інноваційний розвиток підприємства», «Економіка і організація інноваційної діяльності» (довідка № 37-03/3995 від 26.12.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані здобувачем самостійно та знайшли відображення в опублікованих автором працях. З праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті результати, ідеї та висновки, які отримано особисто автором.

Апробація результатів дослідження. Науковий зміст основних результатів дослідження, висновки і пропозиції роботи та їх практичне застосування обговорювалися на наукових і науково-практичних конференціях: «Національна перлина Запорожжя: впровадження інноваційно-інвестиційних технологій гармонізації біоекосистеми о. Велика Хортиця» (м. Запоріжжя, 2004 р.); «Сучасний стан та проблеми розвитку підприємництва в регіоні» (м. Жовті води, 2005 р.); «Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність» (м. Мелітополь, 2006 р.); «Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины» (м. Алушта, 2006 р.); «Стратегія забезпечення сталого розвитку України» (м. Київ, 2008 р.); «Проблеми економіки та управління у промислових регіонах» (м. Запоріжжя, 2011 р.); «Завдання державного, регіонального та муніципального управління в контексті нових реалій національного розвитку» (м. Київ, 2012 р.); «Формування ефективних механізмів господарювання в умовах сучасної економіки» (м. Запоріжжя, 2012 р.); «Теорія та практика управління економічним розвитком» (м. Донецьк, 2012 р.); «Конкурентоспроможність економіки України» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); «Публічне управління XXI століття» (м. Харків, 2014 р.); «Людина, бізнес, держава: реалії та перспективи соціально-економічного та інноваційного розвитку» (м. Кіровоград, 2014 р.); «The genesis of genius» (м. Базель, 2014 р.); «Економіка підприємства: теорія і практика» (м. Київ, 2014 р.); «Trends of modern science – 2015» (м. Шеффілд, 2015 р.); «Бъдещето въпроси от света на науката» (м. Софія, 2015 р.); «Стратегії сталого розвитку:

на шляху до сильнішої громади» (м. Северодонецьк, 2016 р.); «Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World» (м. Ополе, 2016 р.); «Проблеми інноваційного розвитку та інформаційного суспільства» (м. Київ, 2016 р.); «Problems of development modern science: theory and practice» (м. Мадрид, 2016 р.); «Актуальные проблемы профессионального образования в Республике Беларусь и за рубежом» (м. Вітебськ, 2017 р.); «Фінансове регулювання зрушень у економіці України» (м. Мукачєво, 2017 р.); «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки» (м. Львів, 2017 р.); «Теоретико-правовые вопросы обеспечения экономической безопасности Республики Беларусь» (м. Мінськ, 2017 р.); «Perspectiva academică: Publicatie periodică de științe socioumane contemporane» (м. Кишинів, 2017 р.); «Экономика и управление производством» (м. Мінськ, 2018 р.); «Корпоративные стратегические коммуникации: новые тренды в профессиональной деятельности» (м. Мінськ, 2018 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 83 наукові праці загальним обсягом 70,88 д.а., з яких особисто автору належить 67,46 д.а., у тому числі 1 одноосібна монографія, 15 колективних монографій, 31 стаття у наукових фахових виданнях (із них 11 – у співавторстві), 8 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (із них 1 – у співавторстві), 4 статті в інших виданнях, 24 публікації за матеріалами науково-практичних конференцій (із них 3 – у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 671 сторінку. Текст дисертації містить 93 таблиці, з них 2 таблиці займають 4 повні сторінки, 107 рисунків, з них 4 рисунка займають 4 повні сторінки, 12 додатків на 69 сторінках, список використаних джерел із 718 найменувань на 62 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 532 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, предмет і об'єкт, сформульовано завдання, розкрито загальну методологію дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **першому розділі** «**Теоретико-методологічні основи дослідження інтелектуальних активів у структурі людського потенціалу**» узагальнено теоретико-методологічні основи дослідження людського потенціалу в контексті трансформації його ролі та соціально-економічної сутності, розроблено теоретичне підґрунтя тлумачення інтелектуального капіталу та визначено місце інтелектуальної складової людського потенціалу у його формуванні, обґрунтовано концепцію дослідження інтелектуальних активів у системі активів людського потенціалу.

Обґрунтовано пріоритетне місце людини в системі сучасного соціально-економічного розвитку та доведено її триєдину роль як джерела національного багатства, його частини і мети суспільного розвитку. Охарактеризовано трансформацію функціональної ролі людини та систематизовано сфери прояву: частина продуктивних сил; частина і джерело національного багатства; вид капіталу; ресурси країни; суб'єкт діяльності, в т.ч. інноваційної; об'єкт інвестування; носій людського капіталу. Підкреслено вирішальну та зростаючу

роль людини як носія творчості і креативу в контексті продукування інновацій.

Доведено, що людський потенціал є базовою категорією економічної теорії, яка здійснює визначальний вплив на розвиток національної економіки та виступає метою цього розвитку в умовах нової економіки. Обґрунтовано визначення сутності та структури людського потенціалу, що виступає фундаментальною основою формування людського капіталу та окреслено його основні концепції. В процесі вивчення концепції людського розвитку, що відображає зв'язок між інвестиціями в людський капітал і продуктивністю праці визначено, що розвиток категорії «людський потенціал» та відповідна концепція людського розвитку засновані на методологічних принципах теорії капіталу, трансформація якої логічно й історично стали теоретичною основою концепції і теорії людського капіталу та, на цій основі – концепції людського розвитку. Визначено місце концептуального середовища вивчення людського потенціалу в науковому полі теорій соціального й інтелектуального капіталів, сталого розвитку, економіки знань, поведінкової економіки, нової економіки.

За результатами дослідження людського потенціалу, його суті, структури і місця в сучасному соціально-економічному розвитку доведено його первинність у взаємозв'язку з іншими ключовими категоріями (людський капітал, людські ресурси тощо). Визначено, що людський потенціал є головним ресурсом економічної системи, який визначає та створює сукупний попит, асоціює з фактором виробництва, який здатний до самовідтворення та формує національний продукт, визнається джерелом інноваційного розвитку суспільства, що формується під впливом минулого та досвіду, а також є об'єктом інвестування на різних суспільних рівнях. Обґрунтовано, що людський потенціал є одним із визначальних елементів розвитку національної економіки та якісно передумовою переходу до її інноваційної моделі, оскільки забезпечує генерування знань, трансформацію їх у інновації, їх капіталізацію й комерціалізацію.

Доведено, що в умовах розвитку інформаційного суспільства та нової економіки зростає роль інтелекту й інтелектуальної складової людського потенціалу, оскільки забезпечення світового лідерства сьогодні і в майбутньому буде безпосередньо обумовлено інтелектуалізацією національної економіки.

Узагальнено погляди науковців щодо структурування людського потенціалу й визначено основні компоненти (рис. 1). Запропоновано компетентнісний вимір інтелектуальної складової людського потенціалу як такий, що забезпечує, по-перше, можливості їх кількісно-якісного оцінювання за результатами функціонування носіїв в межах певних поведінкових моделей та, по-друге, обумовлює можливості цілеспрямованого регулюючого впливу на основі використання компетентнісного підходу в освіті та управлінні персоналом. Виокремлено три групи ключових компетентностей, які в сукупності формують інтелектуальну складову людського потенціалу: когнітивні, емоційні, креативні.

Систематизовано та узагальнено основні підходи до визначення сутності категорії «інтелектуальний капітал». Обґрунтовано, що інтелектуальний капітал – це система активних елементів, інтелектуальних активів, цінностей (знання, навички, досвід, творчі здібності, уміння, технічні і програмні засоби, структура, інформація, засоби її необхідного захисту – інтелектуальна власність та інші нематеріальні активи), які безпосередньо беруть участь у створенні вартості та в процесі відтворення забезпечують отримання результату та досягнення конкурентних переваг індивіду, підприємству та країні.

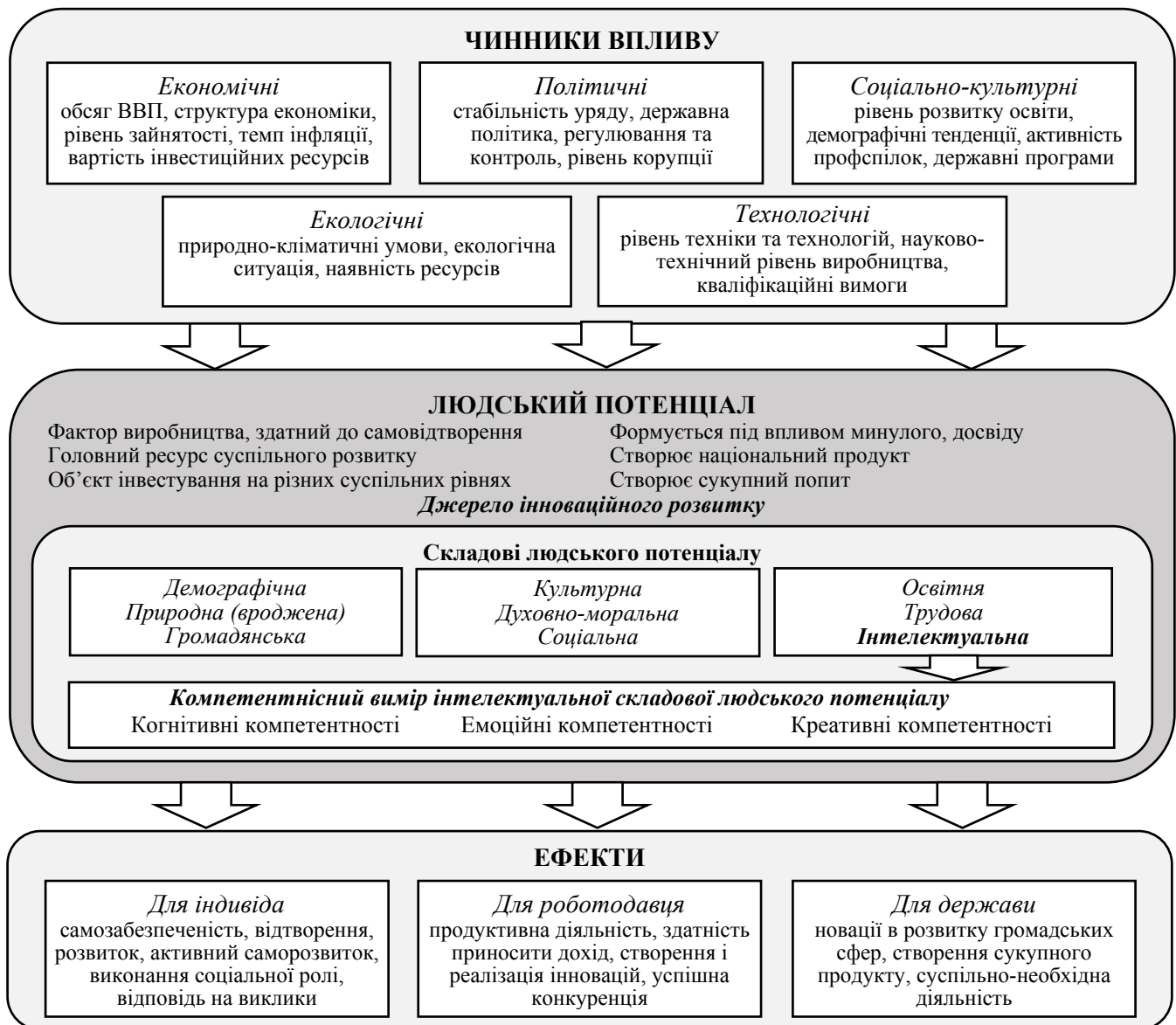

Рис. 1. Людський потенціал: структура, компетентнісний вимір, чинники впливу та ефекти

Сформульовано ключову *ідею* дослідження, яка полягає в обґрунтуванні доцільності ідентифікації та виокремлення в структурі людського потенціалу тієї його частини, яка характеризується максимальною продуктивністю, визначає ймовірність майбутньої капіталізації, забезпечує створення доданої вартості та на цій основі обумовлює поточний і стратегічний рівень конкурентоспроможності на мікро- та макрорівні. В межах реалізації визначеної ідеї поставлено і вирішено завдання введення до наукового обігу та подальшого використання в системі соціально-економічного управління категорії «інтелектуальні активи людського потенціалу». Передумовою для визначення змісту цієї категорії є з'ясування функціонального призначення інтелектуальних активів, які є одночасно елементами людського потенціалу і результатами його капіталізації. Процес формування інтелектуальних активів людського потенціалу є еволюційним, проявляється в їх поступовому (бажано свідомому) нагромадженні та трансформації на всіх етапах життя людини під впливом соціалізації, виховання, отримання освіти і професійного навчання, культурного

розвитку, залучення до здорового способу життя.

Обґрунтовано зміст категорії «*інтелектуальні активи людського потенціалу*», який розкривається в таких положеннях. По-перше, інтелектуальні активи як специфічний компонент людського потенціалу є сукупністю когнітивних, креативних, емоційних компетентностей економічно активного населення, які забезпечують створення цінності та прогресивну динаміку доходності й вартості. По-друге, усі інтелектуальні активи мають переважно нематеріальну форму та компетентнісний зміст, тобто розглядаються в системі продуктивних якостей носія/власника. По-третє, продуктивність інтелектуальних активів людського потенціалу забезпечує поточні та майбутні зиски для носія/власника та всіх рівнів середовища, в діяльність яких він включений в статусі економічної активності та, одночасно, визначає раціональність використання повного комплексу якостей, здібностей та інших компонентів людського потенціалу на основі природної домінуючої ролі інтелекту.

У другому розділі «Концептуальні засади формування та розвитку інтелектуальних активів у національній інноваційній системі» проведено порівняльно-морфологічний аналіз наукових підходів до дослідження інноваційної діяльності, розроблено методологію дослідження НІС, особливості функціонування й інституціональну структуру, узагальнено теоретичні підходи до дослідження комерціалізації інновацій та обґрунтовано її роль у розвитку ІАЛП.

Визначено, що розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу забезпечується на етапі їх цілеспрямованого використання в трудовій, підприємницькій, інноваційній, науковій та інших видах продуктивної діяльності людини. Охарактеризовано специфічну роль національної інноваційної системи в контексті забезпечення розвитку ІАЛП. З метою визначення напрямку, ступеню та характеру впливу параметрів НІС на розвиток ІАЛП проведено дослідження теоретико-методологічної бази інноваційної діяльності, актуалізовано і розмежовано сутність основних категорій цієї сфери.

На основі порівняльно-морфологічного аналізу трьох базових категорій інноваційної діяльності («*новація*», «*нововведення*», «*інновація*») доведено доцільність їх розмежування, наведено ознаки диференціації. Новації, нововведення та інновації розглядаються як окремі послідовні етапи життєвого циклу інновації (рис. 2).

Зазначено, що інноваційний розвиток на макро- та мікрорівні є обумовленим рівнем розвитку національних інноваційних систем. Цільовим призначенням НІС є забезпечення умов для формалізації та масштабування таких процесів: накопичення і використання знань, ціноутворення в сфері інноваційних продуктів, підтримка результативності інтеграційних зв'язків між акторами НІС: виробництвом, науковими та освітніми установами, а також між державою та інноваційною інфраструктурою. Визначено національну інноваційну систему як сукупність взаємопов'язаних інститутів, які сприяють генеруванню, накопиченню та перетворенню знань у покращення якостей продукції, створення нової техніки та технологій, що визначає рівень інноваційної конкурентоспроможності країни; це сукупність державних і приватних структур, що взаємодіють між собою та утворюють таку систему, яка здатна створювати, передавати та використовувати знання.

Рис. 2. Схема взаємозв'язку основних категорій інноваційної діяльності

НІС одночасно є процесом і середовищем взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності та їх результатом, що можливе лише в межах узгодженого та формалізованого механізму взаємодії освітньо-науково-дослідницького та підприємницького середовища. НІС включає п'ять підсистем: освіту, науку, інноваційне виробництво, інноваційну інфраструктуру і державне регулювання (підсистеми формування нематеріальних ресурсів; підсистеми безпосереднього інноваційного процесу; підсистеми матеріально-технічного забезпечення інноваційного процесу) (рис. 3). Специфічною є роль інфраструктури НІС, яка включає два компоненти: сукупність взаємопов'язаних організацій (структур), що входять до чотирьох підсистем, і комплекс державних інститутів правового, фінансового та соціального характеру.

Доведено, що результатом ефективного функціонування НІС є факт/процес комерціалізації інновацій, який характеризується успішною трансформацією нового продукту або послуги від концепції до ринку, забезпеченням реальних умов для перетворення всіх суб'єктів (в т.ч. державних підприємств) у вільних та ефективних товаровиробників, формуванням конкурентного середовища, пошуків трудової, господарської і підприємницької діяльності. Обґрунтовано троїстий зміст категорії «комерціалізація інновацій»: історично сформований взаємовигідний для всіх

учасників ринку стратегічний процес трансформації результатів науково-технічної діяльності (інтелектуальної праці); специфічна посередницька діяльність, що об'єднує науково-технічну та комерційну діяльність; індикатор та каталізатор процесів продукування інновацій. Тобто вона є процесом використання результатів НДДКР на практиці (в реальному секторі економіки), що сприяє узгодженню інтересів виробника (продавця) і споживача (покупця) та розвитку процесів ринкового обміну.

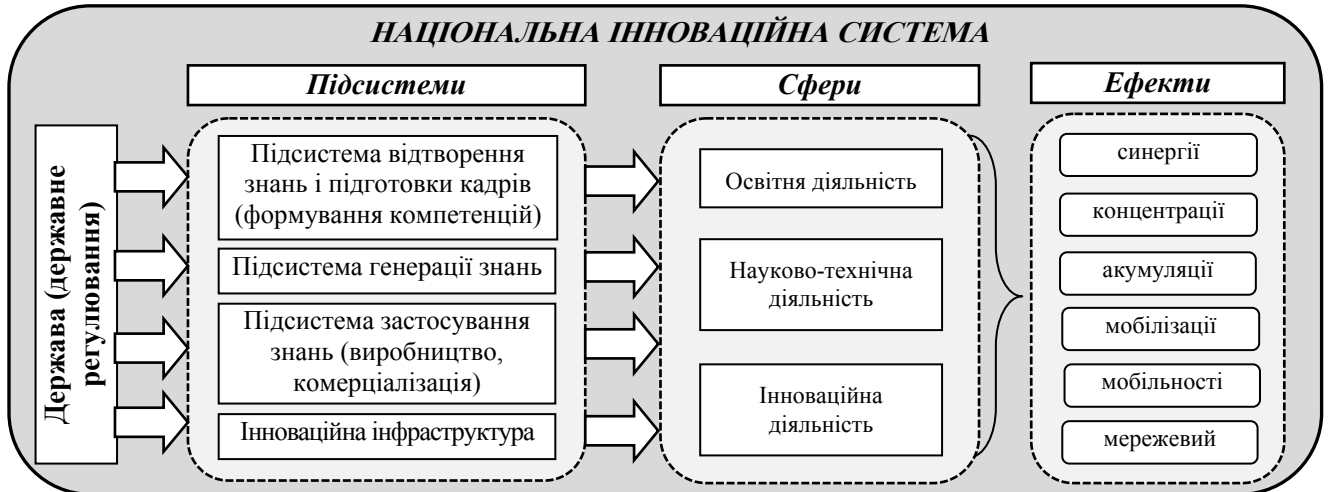

Рис. 3. Структура національної інноваційної системи

У третьому розділі «Інтелектуальні активи людського потенціалу: соціокультурні аспекти та специфіка оцінювання» систематизовано теоретичні та прикладні засади дослідження інноваційної активності в системі культурно-ментальних чинників розвитку людського потенціалу, визначено інструменти впливу на розвиток креативності у системі корпоративної культури, обґрунтовано теоретико-методологічні основи розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в умовах соціально відповідального та публічно-приватного партнерства.

У контексті аналізу процесу використання ІАЛП на рівні підприємств досліджено інноваційну активність як комплексну характеристику наукових, технологічних, організаційних, фінансових та комерційних заходів, які фактично призводять або мають на меті впровадження інновацій, за рахунок новизни, досконалості і якості продукції, готовності до організаційних змін, підтримки творчих, ініціативних працівників, та ефективною реалізації інноваційного потенціалу персоналу підприємств і країни в цілому. Вона визначається мобілізованим інноваційним потенціалом підприємства та ефективністю системи управління інноваціями, залежить від інтенсивності використання ресурсів та рівня орієнтації на визначений результат.

У межах аналізу поведінкових моделей носіїв ІАЛП досліджено інноваційну активність на рівні індивідів. Розкрито специфіку та важливість культурно-ментальних основ формування інноваційної активності населення, яка є одним із проявів його трудової активності, що пов'язана зі здатністю до творчості, генерації нових ідей, розробки нововведень і створення інновацій та реалізацією набутих знань, здібностей, професіоналізму за певного рівня мотивації. Інноваційна активність визначається типовими ознаками поведінкової моделі, що здатна трансформуватися у підприємницьку модель. Завдання утримання досягнутого рівня інноваційної активності та його зростання потребує застосування системи мотивів і стимулів з боку держави, освіти і бізнесу з акцентом на локальному рівні продукування інновацій та подальшим рухом у напрямі досягнення загальнонаціональних векторів інноваційного

розвитку.

Доведено, що формування партнерських відносин у соціокультурному середовищі передбачатиме загальну консолідовану відповідальність, яка є більш високою та стійкою за умов максимального збігу інтересів соціальних партнерів, погодженості дій і рівноцінного їхнього внеску в загальну відповідальність. Такий підхід буде обмежувати домінування індивідуального й колективного егоїзму. Соціально відповідальні дії дозволять істотно зменшити опір змінам та формувати партнерські відносини в колективах та суспільстві. Важливим є поширення практики взаємодії державних органів влади (та інших публічних інститутів) з представниками приватного бізнесу, що сприятиме реалізації інноваційних проектів і модернізації застарілих об'єктів на основі механізмів публічно-приватного партнерства.

Обґрунтовано застосування специфічних інструментів впливу на зміну сприйняття особистістю власного потенціалу в контексті розвитку креативності, продукування та комерціалізації інновацій, що засновані на цінностях і переконаннях та сприятимуть розвитку здатностей до формування та ефективного використання ІАЛП. Акцентовано увагу на ролі домогосподарств та корпоративної культури у формуванні національної свідомості.

Обґрунтовано основні напрями та пріоритети реалізації державної молодіжної політики в Україні у напрямі формування креативності молоді з метою покращення стану її зайнятості та підвищення рівня її залучення у підприємницький сектор і до інноваційної діяльності. Визначено напрями забезпечення якості освітніх результатів; стимулювання самоосвіти; створення молодіжних структур і залучення молоді до них; розвитку інфраструктурної мережі бізнес-інкубаторів та інших структур для сприяння формуванню власної справи; забезпечення розвитку молодіжного інноваційного підприємництва.

У четвертому розділі «Стан і проблеми розвитку людського потенціалу: ідентифікація вітчизняних та міжнародних трендів» проаналізовано стан і проблеми формування ІАЛП в Україні, виконано оцінку стану використання ІАЛП в Україні, згенеровано методичні підходи до оцінювання інноваційної діяльності та ІАЛП в НІС, запропоновано методологічний апарат дослідження процесу капіталізації ІАЛП у НІС.

Оцінювання рівня формування і використання інтелектуальних активів людського потенціалу в Україні проведено на основі матеріалів вітчизняної статистики, яка характеризує стан і динаміку змін складових людського потенціалу, та використанні міжнародних індексів, які описують визначену сферу. Результатом є аналіз чинників, що стимулюють або стримують розвиток ІАЛП. Встановлено, що за рівнем конкурентоспроможності та станом інноваційно-технологічної сфери Україна порівняно з країнами світу демонструє низькі показники, що підтверджують всі представлені в роботі методичні підходи.

Виконано розрахунок інтегрального показника інтелектуальних активів людського потенціалу і кількісно оцінено вплив інтелектуальних активів людського потенціалу на економічне зростання країн Євросоюзу, де нагромаджено певний досвід обліку людського потенціалу. Для дослідження обрано країни Східної Європи, які за соціально-економічними показниками й умовами найбільш наближені до України (Болгарія, Чехія, Німеччина, Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Польща, Словенія, Словаччина).

Узагальнене (інтегральне) оцінювання інтелектуальних активів людського потенціалу визначено на основі таких показників: частка зайнятих з вищою освітою (за 5-8 рівнями) від загальної чисельності зайнятих в економіці країни, % (X_1); частка зайнятих спеціалістів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) від загальної чисельності зайнятих в економіці країни, % (X_2); частка зайнятих у високотехнологічних секторах економіки від загальної чисельності зайнятих в економіці

країни, % (X_3); частка населення, що володіє вище середнього загальними цифровими навичками від загальної чисельності населення, % (X_4); частка населення, що використовує інтернет не рідше одного разу на тиждень (включаючи щоденно) від загальної чисельності населення, % (X_5); кількість патентних заявок на видачу патентів, що подані за процедурою Договорів про патентну кооперацію (РСТ) на 1 млрд. ВВП за паритетом купівельної спроможності, євро (X_6); кількість заявок на торговельні марки ЄС на 1 млрд ВВП за ПКС, євро (X_7); кількість зареєстрованих дизайнів ЄС на 1 млрд ВВП за ПКС, євро (X_8). Для усунення неоднорідності виконано нормування обраних показників, які є стимуляторами розвитку на основі варіаційного розмаху.

У роботі побудовано модель впливу ІАЛП на обсяг ВВП у ПКС на одну особу, яка є достовірною та статистично точною (вірогідність 95%, розрахунковий критерій Фішера перевищує табличне значення 4,1, відносна помилка апроксимації 9 %, критерій Ст'юдента підтверджує достовірність коефіцієнта кореляції) (формула 1).

$$y_x = - 18,698 + 180,846x - 139,127x^2 \quad (1)$$

де: y – ВВП у ПКС на одну особу, тис. дол.;

x – інтегральний коефіцієнт інтелектуальних активів людського потенціалу.

Запропонована модель дозволяє зробити висновок, що зростання інтегрального показника ІАЛП викликає зростання з уповільненням ВВП на одну особу. Коефіцієнт кореляції 0,754 свідчить про тісний зв'язок між досліджуваними показниками. Коефіцієнт детермінації 0,569 дозволяє стверджувати, що варіація ВВП на одну особу в досліджуваних країнах ЄС на 56,9 % пояснюється зміною інтегрального показника ІАЛП, а решта 43,1 % ($100 - 56,9$) – це вплив чинників, які не досліджувались.

Доведено наявність сильного зв'язку між економічним зростанням у досліджуваних країнах ЄС і ІАЛП, що дозволило використати запропонований підхід до дослідження впливу ІАЛП на економічне зростання України. Розрахунки зроблено за одинадцять років за 2007–2017 рр. за такими показниками: частка зайнятих у професійній, науковій та технічній діяльності до загальної чисельності зайнятих, % (X_1); частка зайнятих у освіті до загальної чисельності зайнятих, % (X_2); частка кандидатів і докторів наук у загальній чисельності зайнятих, % (X_3); частка кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, у загальній чисельності зайнятих, % (X_4); кількість дослідників у розрахунку на 1000 осіб зайнятого населення (у віці 15–70 років), осіб (X_5); частка середньої кількості працівників, які використовували комп'ютер із доступом до мережі Інтернет, до середньої кількості працівників, що використовували комп'ютер, % (X_6); чисельність населення, що використовує широкосмуговий доступ до мережі Інтернет, у розрахунку на 100 осіб населення, осіб (X_7); питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, % (X_8); кількість патентів на винаходи, отриманих на 1 млн. населення, од. (X_9); кількість патентів на корисні моделі, отриманих на 1 млн. населення, од. (X_{10}); кількість патентів на промислові зразки, отриманих на 1 млн. населення, од. (X_{11}); кількість свідоцтв на знаки для товарів і послуг, отриманих на 1 млн. населення, од. (X_{12}); кількість патентів, отриманих у США на 1 млн. населення, од. (X_{13}). Нормування показників виконано варіаційним розмахом та розраховано інтегральні коефіцієнти ІАЛП для кожного року. Динаміка отриманих інтегральних коефіцієнтів ІАЛП показує, що значення є невисокими, проте, вони характеризуються невисокою варіацією, тобто є достатньо однорідними: найвищі значення відмічаються у 2010 і 2012 роках, а саме у роки виходу України з економічної кризи й відносної стабілізації економічного стану, а починаючи з 2013 р., інтегральний коефіцієнт, як і інші макроекономічні показники, демонструє падіння, за винятком невеликого зростання в 2016 р.

У роботі побудовано дві моделі виробничої функції для визначення впливу

ІАЛП на ВВП на основі використання макроекономічної моделі економіки – виробничої функції Кобба-Дугласа, яка розкриває функціональну залежність обсягів виробництва від засобів виробництва і праці:

– двофакторну модель, в якій у якості ресурсів розглянуто: капітальні інвестиції в економіку (x_1) й витрати живої праці (x_2), що вимірюються чисельністю зайнятих в економіці країни;

– модифікована функція, в якій використано, крім зазначених факторів (x_1 , x_2), третій фактор – інтегральний коефіцієнт інтелектуальних активів людського потенціалу (x_3).

Отримана двофакторна степенева модель впливу ІАЛП на ВВП має вигляд (формула 2):

$$\hat{y}_{x_i} = e^{40,95} * x_1^{0,386} x_2^{-3,212} \quad (2)$$

Побудована модель впливу ІАЛП на обсяг ВВП є достовірною та статистично точною (множинний коефіцієнт кореляції 0,950 підтверджує високу щільність зв'язку, а коефіцієнт детермінації 0,902 свідчить, що варіація ВВП на 90,2% обумовлена включеними в модель факторами). При зменшенні чисельності зайнятих в економіці на 1%, за умови незмінності іншого фактора, ВВП зростає на 3,212%. Такий висновок пояснюється зростанням продуктивності праці, адже чисельність зайнятих в економіці скоротилася за розглянутий період з 20,9 млн. осіб до 16,2 млн. осіб. Крім того, при відповідній чисельності зайнятих в останні роки збільшується обсяг невідпрацьованого часу.

Обґрунтовано на основі модифікації виробничої функції вплив ІАЛП на економічне зростання в Україні на основі побудованої моделі з трьома факторами, тобто з включенням інтегрального коефіцієнта ІАЛП (формула 3):

$$\hat{y}_{x_i} = e^{39,73} * x_1^{0,629} x_2^{-3,321} x_3^{1,192} \quad (3)$$

За критеріями трифакторна модель виявилася більш точною та достовірною, оскільки відносна помилка апроксимації склала лише 7,2 %, а критерій Фішера 45,12. Множинний коефіцієнт кореляції (0,975) підтверджує дуже високу щільність зв'язку, а коефіцієнт детермінації (0,951) свідчить, що варіація ВВП на 95,1 % обумовлена включеними в модель трьома факторами і лише 4,9 % – це вплив факторів, які не розглядалися. Визначено, що фактичні значення ВВП й розрахункові (теоретичні) показники, розраховані за моделлю, ілюструють майже однаковий напрям змін.

Встановлено, що при збільшенні капітальних інвестицій на 1 %, за умови, що одночасно впливають на випуск і інші фактори виробництва, але вони зафіксовані на одному і тому ж рівні, тобто не варіюють, ВВП підвищується на 0,629 %. Зв'язок результативного показника з чисельністю зайнятих свідчить, що при зменшенні чисельності зайнятих в економіці на 1 %, за тих же умов, ВВП зростає на 3,321 %. Підвищення інтегрального коефіцієнта ІАЛП на 1 % викликає зростання ВВП на 1,192 % за тих же умов. Тобто побудова моделі динаміки ВВП з урахуванням трьох факторів (капітальних інвестицій, чисельності зайнятих і ІАЛП) дає підстави стверджувати, що ІАЛП суттєво впливають на економічне зростання.

У п'ятому розділі «Комерціалізація інновацій у національній інноваційній системі» проведено структурний аналіз освітньо-наукових умов формування ІАЛП та підсистем НІС та досліджено особливості державного регулювання у підсистемі НІС України, проаналізовано стан інноваційної активності виробничої сфери та інноваційної інфраструктури щодо розвитку ІАЛП та комерціалізації інновацій.

Викладено результати структурного аналізу національної інноваційної системи України за п'ятьма підсистемами (освіта, наука, виробнича сфера, інноваційна

інфраструктура, державне регулювання). Визначено, що від рівня розвитку та стану взаємодії підсистем НІС змінюється обсяг інноваційної діяльності, продукування та реалізації інновацій, їх комерціалізації. Тенденції формування та розвитку НІС України свідчать, що сьогодні в державі функціонують лише окремі, не пов'язані між собою її елементи, підтвердженням чого є незначні результати інноваційної діяльності.

Доведено, що в Україні існує великий розрив між наукою, освітою та реальним бізнесом, незважаючи на потужний науково-технічний потенціал і розвинену освітню систему, що проявляється в диспропорціях на вітчизняному ринку праці, відсутності зацікавленості повноцінної участі виробничих структур у конференціях, семінарах, програмах, обмеженості доступу для науки й освіти в реальний сектор економіки тощо. Оскільки домінуюча роль в управлінні формуванням НІС в світовій практиці належить державі, яка, з одного боку, визначає правила функціонування НІС, з іншого – забезпечує необхідну ресурсну підтримку, уряд України повинен сприяти не тільки фінансуванню інновацій, а й забезпечити високий ступінь партнерства в системі «наука-бізнес-держава».

Встановлено, що попри всі переваги, які несе розвиток підприємництва (особливо інноваційного) для держави та суспільства, цей сектор економіки залишається в Україні недостатньо розвиненим. Причини полягають у відсутності чітко сформульованої та дієвої державної політики у сфері підтримки підприємництва; збільшення адміністративних бар'єрів; відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки; надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності; невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу; надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання. Подолання вказаних перепон вимагає посилення стимулювання інноваційного підприємництва, активізації та стимулювання розвитку підприємницького середовища.

У шостому розділі «Стратегічні напрями розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу у національній інноваційній системі» запропоновано концептуальні положення розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в Україні, розроблено стратегічні напрями розвитку ІАЛП у НІС України та обґрунтовано пріоритети сучасної національної інноваційної політики в контексті розвитку людського потенціалу.

Стратегія розвитку ІАЛП побудована відповідно до основних положень когнітивно-креативної парадигми суспільного розвитку на етапі становлення нової економіки. Когнітивно-креативний вектор суспільного розвитку розглядається як пріоритетний напрям політики розвитку людського потенціалу на індивідуальному, виробничому та національному рівнях. Підкреслено важливість усвідомлення змісту викликів зазначеної парадигми суспільного розвитку суб'єктами, які є відповідальними за якість процесів формування і використання людського потенціалу на зазначених рівнях: індивіди, домогосподарства, бізнес, відповідні соціальні інститути, держава. В зазначеному контексті обґрунтовано перелік таких стратегічних кроків: удосконалення правових засад захисту та охорони об'єктів інтелектуальної власності, зокрема нетрадиційних; забезпечення орієнтації корпоративних систем менеджменту персоналу на розвиток інноваційної культури та стимулювання інноваційної активності; створення узгодженої та результативної системи продукування, захисту, відтворення і використання інтелектуального потенціалу; забезпечення сприятливих умов для розвитку освіти, культури та науки, пошук додаткових джерел їх фінансування та стимулювання їх взаємодії з виробництвом; проведення активної політики

зайнятості населення; підтримка підприємництва, зокрема в інноваційній сфері; стимулювання розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та міжнародного науково-технічного співробітництва.

Доведено, що суспільне усвідомлення ідеї та змісту інноваційної культури та поширення відповідних поведінкових моделей носіїв ІАЛП та суб'єктів впливу здатне забезпечити чутливість до інновацій, підвищити особисту інноваційну активність, спроможність оцінити та спрогнозувати наслідки інноваційних зрушень і готовність до їх коректного втілення.

Визначено, що важливими передумовами формування інноваційної культури суспільства є сукупність чинників, серед яких основними є: приватна власність та її захист; культура і ментальність населення; рівень та сприйняття освіти в країні тощо. Основні принципи і напрями формування інноваційної культури в Україні, її структура та функції наведено на рис. 4.

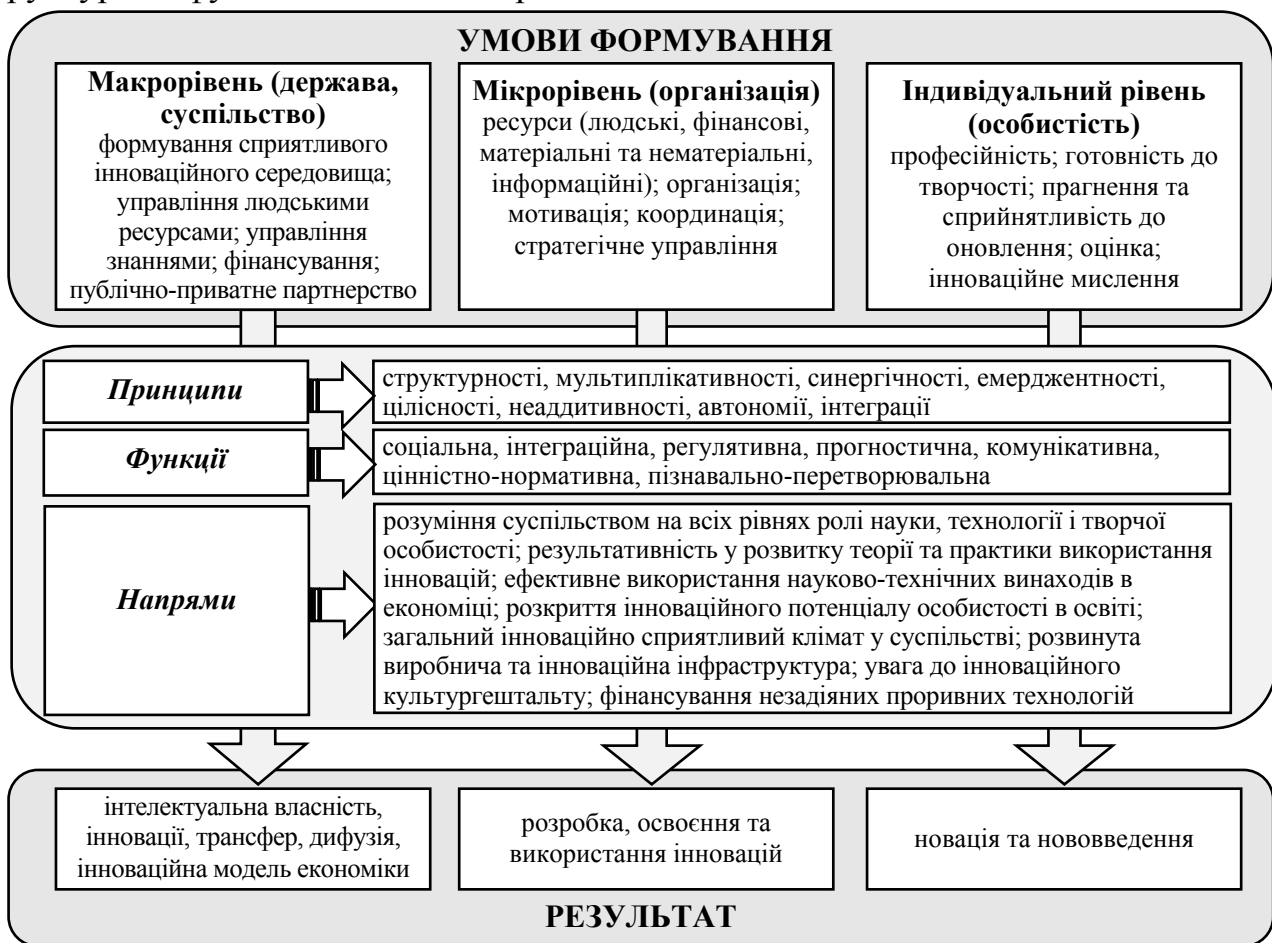

Рис. 4. Формування інноваційної культури в національній економіці

Формування інноваційної культури передбачає врахування культурно-ментальних особливостей населення країни та його соціально-економічну поведінку, що супроводжуватиметься розвитком ІАЛП та збільшенням обсягів інноваційної діяльності в національній економіці. Визначено необхідні передумови формування інноваційного мислення та інноваційної культури в Україні.

Обґрунтовано необхідність забезпечення моніторингу реалізації стратегічних заходів на основі запропонованої чотирирівневої системи оцінювання рівня та динаміки показників, які характеризують обсяг ІАЛП, якість процесів їх продукування,

захисту та використання, ступінь впливу на динаміку параметрів людського розвитку та економічного зростання. Моніторинг реалізації стратегічних заходів реалізується на основі цілеспрямованої, організованої та постійно функціонуючої системи необхідної статистичної звітності, збору й аналізу інформації, проведення додаткових інформаційно-аналітичних обстежень і оцінки (діагностики) стану тенденцій розвитку й розробки напрямів підвищення реалізації ІАЛП та інших активів країни.

Побудовано модель багаторівневої інноваційної політики нової економіки в контексті капіталізації людського потенціалу, в основу якої покладено принципи: соціальна відповідальність (держави, бізнесу, особистості), інноваційність (здатність до оновлення, відкритість новому), системність (цілісність, структурність, ієрархічність, множинність, взаємозалежність) та інклюзія (підвищення доступності та стимулювання збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі) (рис. 5).

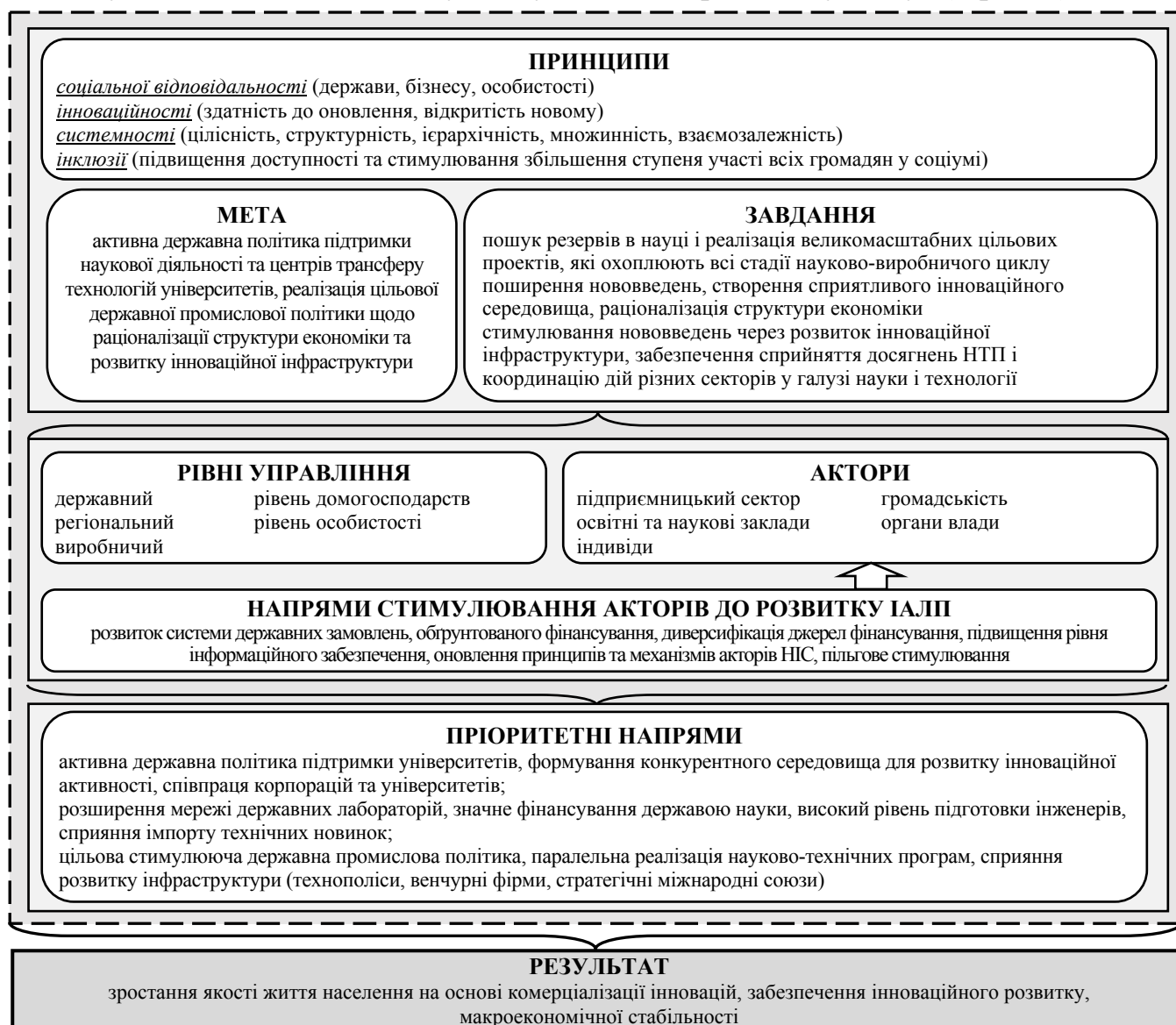

Рис. 5. Модель багаторівневої інноваційної політики нової економіки в контексті капіталізації людського потенціалу

Визначено, що в межах інноваційної політики держава створює умови для формування та використання людського і науково-технологічного потенціалу країни, визначає пріоритети та підтримує їх розвиток через систему фінансово-кредитних та

податкових інструментів, формує організаційні механізми інформаційного і ресурсного забезпечення інноваційної діяльності, розробляє законодавчу базу та дотримується її реалізації. Тобто державна інноваційна політика сприяє зростанню інноваційної активності людського потенціалу та суб'єктів господарювання, трансферу технологій, розвитку інноваційного підприємництва, стимулює пріоритетні інновації тощо.

Обґрунтовано, що одним із визначальних пріоритетів інноваційного розвитку України є формування та реалізація стратегії комерціалізації інновацій. Запропонована концептуальна схема стратегії комерціалізації інновацій як пріоритету розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу представлена на рис. 6, практична реалізація якої потребує подальшої розробки відповідних політик та їх запровадження на принципах соціальної відповідальності та публічно-приватного партнерства.

Стратегія комерціалізації інновацій є системою субстратегій у формі плану з довгострокової реалізації економічних, управлінських, маркетингових, правових, техніко-технологічних і культурно-ментальних задач, пов'язаних з розробкою, виробництвом і реалізацією інновацій. Запропоновано концептуальний підхід до формування стратегії комерціалізації інновацій (рис. 6), що, по-перше, базується на визначенні змісту стратегії як цільового етапу та пріоритету розвитку ІАЛП; по-друге, включає чинники (економічні, правові, маркетингові, управлінські, техніко-технологічні, культурно-ментальні), рівні (національний, макрорегіональний, регіональний, макрорівень, особистісний), принципи (холізм, гнучкість, точність тощо) та етапи (аналіз, діагностика, прогнозування тощо) комерціалізації інновацій; реалізація стратегії передбачає формування механізму взаємодії освіти, науки і бізнесу для забезпечення синергії в частині капіталізації інтелектуальних активів людського потенціалу на всіх стадіях від зародження ідеї до продукування та комерціалізації інновацій.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження вирішено важливе науково-практичне завдання обґрунтування та розробки теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі. Основні висновки дослідження полягають у такому.

1. На основі аналізу та узагальнення наукових підходів до визначення людського потенціалу розкрито теоретико-методологічні основи його дослідження в контексті трансформації його ролі та соціально-економічної сутності. Обґрунтовано пріоритетне місце людини серед інших активів сучасного соціально-економічного розвитку як носія творчості та знань, як основи продукування інновацій. Людський потенціал визначено джерелом і метою суспільного розвитку в умовах нової економіки. Визначено етапи розвитку людського потенціалу, пов'язані з вживанням споріднених категорій («робоча сила», «трудові ресурси», «трудовий потенціал», «людські ресурси» і «людський капітал»), що ґрунтуються на базових положеннях теорій капіталу (людського, соціального, інтелектуального). Специфічний вплив на трансформацію ролі людського потенціалу здійснюють економічні, політичні, соціально-культурні, екологічні, технологічні, ціннісні, що проявляються в умовах невизначеності та високої динаміки розвитку. Запропоновано чотирирівневу структуру визначення людського потенціалу (макро-, мезо-, мікро- й особистісний рівні) та відповідні механізми його регулювання.

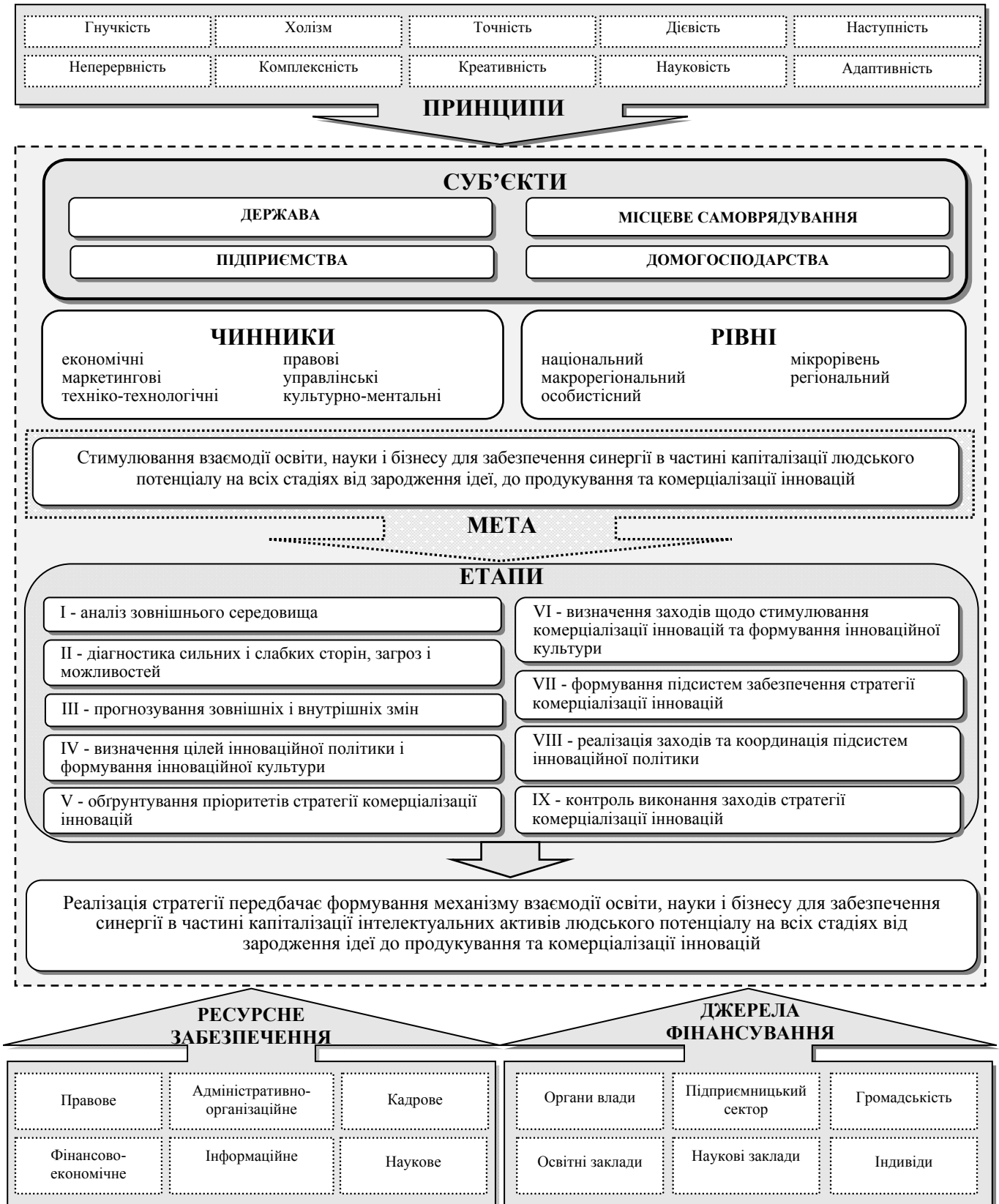

Рис. 6. Концептуальний підхід до формування стратегії комерціалізації інновацій

2. Визначено сутність інтелектуального капіталу на національному рівні з чотирьох позицій: як сукупності цінностей, яким притаманна здатність приносити дохід (додаткову вартість); як процесу, що забезпечує перетворення знань і нематеріальних активів у нову вартість; як результату, економічного і/або соціального ефекту, що сприяє збільшенню вартості активів і нарощенню конкурентних переваг; як системи, що є сукупністю взаємозалежних і взаємодіючих елементів (людський капітал; структурний капітал; клієнтський капітал). Для підвищення ефективності інвестування й управління інтелектуальним капіталом запропоновано виокремлення системного підходу, що дозволяє впливати на окремі його компоненти, серед яких визначено провідну роль людського капіталу. Зазначений підхід розкриває передумови до капіталізації людського потенціалу та комерціалізації інновацій.

3. На основі узагальнення теоретичних засад дослідження категорії «інтелектуальні активи» визначено їх взаємозв'язок з нематеріальними активами та інтелектуальним капіталом. Визначено та систематизовано визначальні ознаки категорії «інтелектуальні активи», що полягають у можливості матеріалізації та накопиченні синергетичних ефектів. Запропоновано нову концепцію дослідження інтелектуальних активів у системі активів людського потенціалу. Обґрунтовано доцільність введення до наукового обігу та визначення змісту економічної категорії «інтелектуальні активи людського потенціалу», які мають переважно нематеріальну форму та компетентнісний зміст. Інтелектуальні активи людського потенціалу є сукупністю когнітивних, креативних, емоційних компетентностей економічно активного населення, які забезпечують створення цінності та прогресивну динаміку доходності й вартості. Визначено, що на основі природної домінуючої ролі інтелекту вони забезпечують раціональність використання повного комплексу якостей, здібностей та інших компонентів людського потенціалу. Доведено, що капіталізація ІАЛП відбувається в системі нормативних та нелінійних зв'язків між носіями, а їх продуктивність забезпечує поточні та майбутні зиски для носія/власника та середовища його функціонування.

Формування ІАЛП та ефективне їх використання на рівні підприємств є важливим стратегічним напрямом розвитку, оскільки їх урахування сприяє суттєвій капіталізації підприємства, максимізації його ринкової вартості. ІАЛП виступають формою втілення вигоди/доходу, сприяють підвищенню балансової вартості, забезпечують можливість додаткового залучення інвестиційних ресурсів, що є передумовою включення їх до господарського обігу. Визначено можливість відчуження ІАЛП шляхом передавання певного обсягу і характеру прав, що дозволяє ширше використовувати їх у процесі комерціалізації.

4. Визначено три базові категорії інноваційної діяльності («новація», «нововведення», «інновація»), доведено доцільність їх розмежування та наведено ознаки диференціації. Новація визначена як елемент новизни на початковій стадії життєвого циклу інновації; нововведення – оформлений результат науково-технічного рішення; інновація – досягнення людського інтелекту й науково-технологічних результатів, канал втілення в життя та кінцевий результат комерціалізації нововведення з метою отримання ефекту або їх сукупності.

5. Визначено, що розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу та створення інновацій відбувається у межах НІС, яка є складною багаторівневою

динамічною системою. Встановлено, що НІС одночасно є процесом і середовищем взаємодії між різними суб'єктами інноваційної діяльності та результатом взаємодії п'яти основних підсистем: освіти, науки, інноваційного виробництва, інноваційної інфраструктури і державного регулювання (підсистеми формування нематеріальних ресурсів; підсистеми безпосереднього інноваційного процесу; підсистеми матеріально-технічного забезпечення інноваційного процесу). Розкрито важливість ідентифікації (виокремлення) її акторів (підприємницького сектору, освітніх і наукових закладів, громадськості й органів влади, індивідів), партнерство яких ґрунтується на принципах створення, передачі та реалізації знань на засадах узгодженої взаємодії та формування зворотних зв'язків всіх елементів НІС. Доведено, що ефективність діяльності НІС визначається комплексом інституційних, економічних, соціальних, політичних, організаційних та інших чинників.

6. Узагальнено теоретичні підходи до дослідження комерціалізації інновацій, яка є результатом ефективного функціонування НІС. Визначено, що стимулювання інноваційного підприємництва, активізація та розвиток підприємницького середовища сприяє поширенню процесів комерціалізації інновацій. Комерціалізація інновацій як ознака капіталізації є передумовою і результатом розвитку ІАЛП. Обґрунтовано, що комерціалізація інновацій має розглядатися з трьох позицій: як історично сформований взаємовигідний для всіх акторів НІС процес трансформації результатів науково-технічної діяльності (інтелектуальної праці); специфічна посередницька діяльність, що об'єднує науково-технічну та комерційну діяльність на ринкових засадах; індикатор та каталізатор процесів продукування інновацій.

7. Систематизовано теоретичні та прикладні засади дослідження інноваційної активності в системі культурно-ментальних чинників розвитку людського потенціалу. Визначено, що інноваційна активність є комплексною характеристикою наукових, технологічних, організаційних, фінансових та комерційних заходів, які фактично призводять або мають на меті впровадження інновацій, за рахунок новизни, досконалості і якості продукції, готовності до організаційних змін, підтримки творчих, ініціативних працівників, та ефективної реалізації інноваційного потенціалу персоналу підприємств і країни в цілому. Запропоновано визначати категорію «інноваційна активність» на основі типових ознак відповідної поведінкової моделі та виокремлення культурно-ментальних основ її формування та трансформації у підприємницьку модель.

8. Визначено та обґрунтовано інструменти впливу на розвиток креативності у системі корпоративної культури. Основні цінності і переконання, що використовуються при формуванні корпоративної культури сприяють розвитку здатностей до формування та ефективного використання ІАЛП. Розроблений на цій основі комплекс специфічних інструментів дозволяє впливати на зміну сприйняття особистістю власного потенціалу до продукування та комерціалізації інновацій і розвитку креативності.

9. Доведено, що формування партнерських відносин у соціокультурному середовищі передбачатиме загальну консолідовану відповідальність, яка є більш високою та стійкою за умов максимального збігу інтересів соціальних партнерів, погодженості дій і рівноцінного їхнього внеску в загальну відповідальність. Такий підхід буде обмежувати домінування індивідуального й колективного егоїзму.

Соціально відповідальні дії дозволять істотно зменшити опір змінам та формувати партнерські відносини в колективах та суспільстві.

10. Проведено оцінювання рівня формування і використання інтелектуальних активів людського потенціалу в Україні на основі матеріалів вітчизняної статистики та використанні міжнародних індексів, які описують визначену сферу. Результатом є аналіз чинників, що стимулюють або стримують розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу. Визначено, що за рівнем конкурентоспроможності та станом інноваційно-технологічної сфери Україна порівняно з країнами світу демонструє низькі показники, що підтверджують всі представлені в роботі методичні підходи.

11. З використанням математичного апарату розроблено та апробовано науково-методичний інструментарій оцінювання інтелектуальних активів людського потенціалу (ІАЛП) як драйвера нової економіки. Визначений апарат ідентифікації та капіталізації ІАЛП у НІС передбачає вимірювання на мікро- та макрорівні. На мікрорівні оцінювання компонентів людського потенціалу, які характеризують обсяги та якість інтелектуальної складової, запропоновано здійснювати за методами спостереження, прямого вимірювання, опитувань, оцінки результатів діяльності, а на макрорівні – через розрахунок інтегральних показників, які демонструють результативність процесів продукування, захисту, відтворення і використання ІАЛП на основі узагальнення комплексу первинних показників, систематизованих по Україні та групі європейських країн. Обґрунтовано, що дослідження інтенсивності та результативності процесів формування нової економіки в контексті зростання продуктивності ІАЛП доцільно оцінювати та співставляти за групою міжнародних індексів. Визначено напрям та ступінь впливу процесів нагромадження ІАЛП на показники результативності національних економічних систем.

12. Обґрунтовано основні передумови розвитку НІС, що використані як базові принципи побудови моделі багаторівневої інноваційної політики нової економіки в контексті капіталізації людського потенціалу: соціальна відповідальність (держави, бізнесу, особистості), інноваційність (здатність до оновлення, відкритість новому), системність (цілісність, структурність, ієрархічність, множинність, взаємозалежність) та інклюзія (підвищення доступності та стимулювання збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі). Запропоновані методологічні засади є фундаментом визначення організаційно-практичних напрямів комплексного стимулювання акторів НІС до розвитку ІАЛП (розвиток системи державних замовлень, обґрунтованого фінансування, диверсифікація джерел фінансування, підвищення рівня інформаційного забезпечення, оновлення принципів та механізмів взаємодії акторів НІС, пільгове стимулювання).

13. Запропоновано методологічні основи побудови стратегії розвитку ІАЛП, що ґрунтуються на розробці концептуальних положень когнітивно-креативної парадигми суспільного розвитку. Визначено, що сучасна когнітивно-креативна парадигма суспільного розвитку заснована на еволюційній зміні ролі інтелектуальної складової людського потенціалу та ефективному управлінні інформацією й знаннями в умовах креативізації економіки. Доведено необхідність і можливість розпізнавання, ефективного використання та розвитку потенціалу людини в сучасних умовах. Обґрунтовано методологічний апарат (інструментарій) ідентифікації та капіталізації інтелектуальних активів людського потенціалу як основи цілеспрямованого інвестування у найбільш продуктивні компоненти людського потенціалу, які забезпечують максимальні обсяги

нової вартості, інноваційний характер розвитку, формування креативного сегменту економіки, реалізацію принципу інклюзивності зростання.

14. Запропоновано обґрунтовані стратегічні напрями розвитку ІАЛП у національній інноваційній системі України як основу реалізації когнітивно-креативної парадигми суспільного розвитку на етапі становлення нової економіки. Низький рівень взаємодії підсистем НІС доводить пріоритетний характер формалізації та нормативного закріплення (фінансове, правове, організаційне) процесу інтеграції інститутів освіти, науки, виробництва як базових елементів національної інноваційної системи шляхом формування мережі, спроможної забезпечити ринковий трансфер технологій. Доведено, що особлива увага має зосереджуватися на активізації та стимулюванні суспільного усвідомлення ідеї та змісту інноваційної культури та поширенні відповідних поведінкових моделей носіїв ІАЛП та суб'єктів впливу з метою забезпечення чутливості до інновацій, особистої інноваційної активності, спроможності оцінити та спрогнозувати наслідки інноваційних зрушень та готовності до їх коректного втілення. Обґрунтовано необхідність спрямування управлінського впливу на розвиток ІАЛП за принципом концентрації потенціалу за макрорегіональним поділом. Запропоновано впровадження системи моніторингу реалізації стратегічних заходів на основі запропонованої чотирирівневої системи оцінювання рівня та динаміки показників, які характеризують обсяг ІАЛП, якість процесів їх продукування, захисту та використання, ступінь впливу на динаміку параметрів людського розвитку та економічного зростання.

15. Обґрунтовано пріоритети сучасної національної інноваційної політики в контексті розвитку людського потенціалу. Систематизовано науково-методологічні підходи та розроблено багаторівневу інноваційну політику нової економіки в контексті капіталізації людського потенціалу, яка є системою принципів, методів, правил і інструментів управління інтелектуальними активами людського потенціалу на державному, регіональному, виробничому рівнях та на рівні домогосподарств й особистості. Оновлена інноваційна політика має ґрунтуватися на кластерному ефекті, який забезпечить мережевий взаємозв'язок усіх учасників інноваційної діяльності; цільовим спрямуванням стане зростання якості життя населення на основі стратегії комерціалізації інновацій. Обґрунтовано напрями формування та розвитку інноваційної кластерної політики в Україні, базовими передумовами її ефективності мають стати засади соціальної відповідальності, публічно-приватного партнерства та максимальної інклюзії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Карпенко А. В. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу: теорія та практика: монографія / А. В. Карпенко. – Запоріжжя: ФОП В. В. Мокшанов, 2018. – 510 с. (29,41 д.а.).

Колективні монографії

2. Карпенко А. В. Розвиток національної інноваційної системи України / А. В. Карпенко // Суверенна Україна: вирішальні кроки до цивілізаційного світу: монографія / За ред. В. І. Троненка. – К.: КиМУ, 2014. – С. 297-320 (1,02 д.а.).

Особистий внесок здобувача полягає у визначенні сутності та сучасних тенденцій розвитку національної інноваційної системи України і запропоновано напрями покращення її функціонування.

3. Карпенко А. В. Оцінка інноваційного потенціалу території як передумова формування стратегії інноваційного розвитку України / А. В. Карпенко // Формування механізму стійкого розвитку економіки: теорія та практика. – Дніпропетровськ: «ФОРМ Дробязко С.І.», 2014. – С. 176-182 (0,78 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в узагальненні підходів та обґрунтуванні показників для оцінки інноваційного потенціалу.*

4. Карпенко А.В. Інноваційний розвиток регіонів України за умов територіального поділу на макрорегіони / А. В. Карпенко // Пріоритетні напрямки регіональної політики в економічній сфері (розвиток галузей та регіонального виробництва, бюджетне регулювання та фінансування): колективна монографія. У 2-х т. / За заг. ред. Т.О. Журавльової. – Павлоград : АРТ Синтез-Т, 2014. – Т. 1. – С. 43-60 (0,99 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у аналізі регіонального розвитку інноваційної діяльності в Україні за визначеними макрорегіонами та обґрунтуванні доцільності застосування макрорегіонального поділу для вирівнювання значних диспропорцій у споживанні ресурсів та створенні інновацій.*

5. Карпенко А. В. Визначальна роль інтелектуального капіталу в розвитку національної економіки / А. В. Карпенко // Mechanism of Sustainable Development of Economic Systems Formation : Collective monograph. – Vol. 1. – Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. – Pp. 82-90 (0,72 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в уточненні визначення інтелектуального капіталу на національному рівні, розробці методичних підходів до його оцінки.*

6. Карпенко А. В. Інноваційний потенціал регіону: сутність, оцінка та моніторинг / А. В. Карпенко // Система прийняття рішень в економіці, техніці та організаційних сферах: від теорії до практики: колективна монографія у 2 т. ; за заг. ред. Савчук Л.М. – Павлоград : Арт Синтез-Т, 2014. – Т. 2.– С. 201-211 (0,69 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні сутності інноваційного потенціалу регіону, групи впливових чинників, застосуванні окреслених методичних підходів його оцінки та системи моніторингу основних складових.*

7. Карпенко А. В. Інноваційна активність: оцінка та мотивація / А. В. Карпенко // Обліково-фінансове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки України на інноваційній основі: колективна монографія / за заг. ред. Г.Є. Павлової та І.П. Приходька. – Дніпропетровськ : Герда, 2015. – С. 345-354 (0,58 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у обґрунтуванні доцільності застосування поняття «інноваційна активність» і дослідженні формування та мотивації інноваційної активності на макро-, мезо- і мікрорівні.*

8. Карпенко А. В. Комерціалізація інновацій в умовах національної економіки / А. В. Карпенко // Інтеграція економічних та технічних процесів: сучасний стан і перспективи розвитку: колективна монографія / за заг. ред. Савчук Л.М. – Х. : Вид-во «Діса плюс», 2015. – С. 61-75 (0,71 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні тлумачення, критеріїв та форм комерціалізації інновацій, обґрунтуванні напрямів її активізації.*

9. Карпенко А. В. Соціальна відповідальність в основі сучасного

інноваційного розвитку України / А. В. Карпенко // Теорія та практика регіонального розвитку: колективна монографія / за заг. ред. К.Ф. Ковальчука, Л.М. Савчук. – Дніпро : Герда, 2016. – С. 237-245 (0,49 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні теоретичних аспектів соціальної відповідальності та рівня інноваційної активності в Україні та обґрунтуванні напрямів підвищення рівня соціальної відповідальності.*

10. Карпенко А. В. Роль соціальної відповідальності в забезпеченні екологічної рівноваги Запорізького регіону / А. В. Карпенко, Г. М. Ямчук // Екологічний виклик сучасному глобальному світу в економічному вимірі: колективна монографія / за ред. С.Д. Лучик. – Чернівці : ВЦ «Місто», 2016. – С. 240-250 (0,45 д.а. / 0,35 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні рівня та визначенні пріоритетів щодо підвищення рівня соціальної відповідальності промислових підприємств.*

11. Карпенко А. В. Формування інноваційного клімату та розвиток креативності персоналу / А. В. Карпенко // Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Савчук, Daniel Fic. – Дніпро : Пороги, 2017. – С. 470-479 (0,47 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні сутності інноваційного клімату та креативності персоналу й обґрунтуванні підходів до формування інноваційного клімату на підприємстві.*

12. Карпенко А. В. Результативність наукової галузі та її придатність до комерціалізації інновацій в Україні / А. В. Карпенко // Економічна кібернетика: моделювання соціально-економічних систем: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Савчук, К.Ф. Ковальчука. – Дніпро : Пороги, 2017. – С. 185-193 (0,43 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у обґрунтуванні напрямів формування попиту на наукову й науково-технічну продукцію з метою їх подальшої комерціалізації.*

13. Карпенко А. В. Трудовий потенціал: сутність та чинники формування / А. В. Карпенко, І.І. Корейба // Social and economic changes of contemporary society. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – Pp. 201-206 (0,33 д.а. / 0,28 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в узагальненні та визначенні сутності трудового потенціалу, обґрунтуванні основних чинників, що впливають на його рівень.*

14. Карпенко А. В. Розвиток підприємця та інноваційного підприємництва як передумови комерціалізації інновацій / А. В. Карпенко // Financial-economic and innovative support of entrepreneurship development in the spheres of economy, tourism and hotel-restaurant business: collective monograph / V. Yatsenko, S. Pasiaka, and others: [Ed. By Doctor of Economic Sciences, Prof. Yatsenko V.M.]. – Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2017. – Pp. 307-318 (0,71 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у обґрунтуванні заходів щодо розвитку підприємця й інноваційного підприємництва як передумови комерціалізації інновацій.*

15. Карпенко А. В. Формування інноваційної культури суспільства як передумова забезпечення комерціалізації інновацій / А. В. Карпенко // Соціально-економічні аспекти інноваційного розвитку людських ресурсів : колективна монографія / за заг. ред. М.В. Гудзь і А. В. Карпенка ; Запорізький національний технічний університет. – Запоріжжя : «Просвіта», 2017. – С. 20-37 (1,08 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні теоретичних положень інноваційної культури, рівня її розвитку в Україні та обґрунтуванні напрямів її формування.*

16. Карпенко А. В. Розвиток наукових підходів до визначення ролі людського потенціалу в контексті інтелектуалізації економіки / А. В. Карпенко // *Innovation Technologies In Economy And Society / Scientific editors: Tetyana Nestorenko, Magdalena Wierzbik – Strońska, Rafał Jendruś.* – Katowice: Copyright by Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach, 2018. – Pp. 198-216 (1,19 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні теоретичних положень людського потенціалу та визначенні його ролі в контексті інтелектуалізації економіки.*

Статті у наукових фахових виданнях

17. Карпенко А. В. Сучасний стан та напрями активізації інноваційної діяльності в Україні / А. В. Карпенко, А. О. Вознюк // *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.* – 2005. – № 6. – С. 118-122 (0,4 д.а. / 0,3 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні підходів до оцінки інноваційної діяльності в Україні та обґрунтуванні напрямів її розвитку.*

18. Карпенко А. В. Інвестиції у людський капітал в Україні / А. В. Карпенко // *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М.Ф. Кропивка.* – Мелітополь : Люкс, 2011. – № 3 (15). – С. 72-80 (0,4 д.а.).

19. Карпенко А. Напрями формування трудового потенціалу випускника вищого навчального закладу / А. Карпенко // *Інституціональний вектор економічного розвитку: Збірник наукових праць МІДМУ «КПУ».* – Вип. 4 (2). – Мелітополь : КПУ, 2011. – С. 233-238 (0,51 д.а.).

20. Карпенко А. В. Рівень людського розвитку в Україні / А. В. Карпенко // *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М.Ф. Кропивка.* – Мелітополь: Люкс, 2012. – № 1 (17). – С. 201-210 (0,44 д.а.).

21. Карпенко А. В. Формування інноваційного потенціалу регіону / А. В. Карпенко // *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : Збірник наукових праць.* – Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2012. – Вип. 1. – Т.1. – С. 42-46 (0,47 д.а.).

22. Карпенко А. В. Моніторинг стратегічного планування інноваційного розвитку регіону / А. В. Карпенко // *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М. Ф. Кропивка.* – Мелітополь: Люкс, 2012. – № 2 (18). – Т.6. – С. 341-347 (0,4 д.а.).

23. Карпенко А. В. Стратегічне планування як інструмент інноваційного розвитку регіону / А. В. Карпенко // *Економіка. Фінанси. Право.* – 2012. – № 5. – С. 3-7 (0,57 д.а.).

24. Карпенко А. Регіональна інноваційна система як основа розвитку економіки України / А. Карпенко // *Інституціональний вектор економічного розвитку: Збірник наукових праць МІДМУ «КПУ».* – Вип. 5 (2). – Мелітополь : КПУ, 2012. – С. 50-60 (0,64 д.а.).

25. Карпенко А. В. Формування та розвиток національної інноваційної системи / А. В. Карпенко // *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М. Ф. Кропивка.* – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2013. – № 1 (21). – Т. 2. – С. 102-115 (0,66 д.а.).

26. Карпенко А. В. Підходи до визначення інноваційної активності /

А. В. Карпенко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М. Ф. Кропивка. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2013. – № 2 (22). – Т. 6. – С. 371-382 (0,58 д.а.).

27. Карпенко А. В. Рівень фінансування інноваційної діяльності в Україні / А. В. Карпенко // Економічні інновації. Збірник наукових праць. Сталій розвиток – стратегічна перспектива Українського Причорномор'я: секторальна політика, поведінка підприємств, механізми забезпечення / За наук. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. Б. В. Буркинського. – 2013. – Вип. 54. – С. 72-78 (0,4 д.а.).

28. Карпенко А. Порівняння макрорегіонального розвитку інноваційної діяльності в Україні / А. Карпенко // Інституціональний вектор економічного розвитку: Збірник наукових праць МІДМУ «КПУ». – Вип. 6 (1). – Мелітополь : КПУ, 2013. – С. 84-91 (0,51 д.а.).

29. Карпенко А. В. Підходи до територіального поділу та формування макрорегіонів в умовах інноваційного розвитку України / А. В. Карпенко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М. Ф. Кропивка. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2013. – № 4 (24). – С. 102-108 (0,83 д.а.).

30. Карпенко А. В. Стан інноваційної діяльності в Запорізькому регіоні / А. В. Карпенко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М. Ф. Кропивка. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2014. – № 1 (25). – С. 130-135 (0,44 д.а.).

31. Карпенко А. Наукова діяльність в Запорізькому регіоні як основа його інноваційного розвитку / А. Карпенко // Інституціональний вектор економічного розвитку: Збірник наукових праць МІДМУ «КПУ». – Вип. 7 (1). – Мелітополь : КПУ, 2014. – С. 236-243 (0,41 д.а.).

32. Карпенко А. В. Мотивація як основа ефективності діяльності підприємства / А. В. Карпенко, І. О. Фещенко // Науковий вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 3/3 (Т. 19). – С. 160-163 (0,65 д.а. / 0,35 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в узагальненні положень мотивації, визначенні впливу старіння населення на інноваційні процеси в Україні та обґрунтуванні заходів щодо його мінімізації у майбутньому.*

33. Карпенко А. В. Державна стратегія ефективного використання економічних ресурсів в умовах світової глобалізації / А. В. Карпенко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування : збірник наукових праць. Економічні науки. – 2014. – Вип. 3(67). – С. 126-135 (0,57 д.а.).

34. Карпенко А. В. Можливості людського потенціалу України до інноваційного розвитку / А. В. Карпенко // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія «Економічні науки». – 2014. – Т. 16. – № 3 (60). – Ч. 5. – С. 47-57 (0,72 д.а.).

35. Карпенко А. В. Прогнозування рівня розвитку людського потенціалу Запорізького регіону / А. В. Карпенко, Н. М. Карпенко, В. М. Ждан // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки. – 2014. – Вип. 3 (45). – С. 146-151 (0,44 д.а. / 0,25 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у розрахунку прогнозних показників індексу регіонального людського розвитку для Запорізької області.*

36. Карпенко А. В. Оцінка людського розвитку Запорізького регіону / А. В. Карпенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – Вип. 2. – С. 828-833 (0,68 д.а.).

37. Карпенко А. В. Роль соціальної відповідальності в період розбудови економіки України / А. В. Карпенко, Н. М. Карпенко, О. І. Сенник // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2015. – № 5 (86). – С. 23-29 (0,75 д.а. / 0,4 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у теоретичному узагальненні положень соціальної відповідальності та заходах щодо її розвитку.*

38. Карпенко А. В. Трансфер технологій: сутність та тенденції в Україні / А. В. Карпенко // Сталий розвиток економіки: міжнародний науково-виробничий журнал. – 2016. – № 1 (30). – С. 24-31 (0,83 д.а.).

39. Карпенко А. В. Исследование влияния корпоративной культуры на деятельность предприятия и его инновационность / А. В. Карпенко, Ю.Г. Коляда // Технологический аудит и резервы производства. – 2016. – № 6/4(32). – С. 20-24 (0,82 д.а. / 0,6 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні стану корпоративної культури та розробці пропозицій щодо підвищення її позитивного впливу.*

40. Карпенко А. В. Порівняльно-морфологічний аналіз сутності базових категорій інноваційної діяльності / А. В. Карпенко // Економіка і організація управління: збірник наукових праць. – 2016. – № 2 (22). – С. 151-160 (0,9 д.а.).

41. Карпенко А. В. Стратегічне значення комерціалізації для інноваційного розвитку національної економіки / А. В. Карпенко, Ю. С. Кононенко // Економіка і організація управління: збірник наукових праць. – 2017. – № 1 (25). – С. 190-201 (0,78 д.а. / 0,6 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні сутності, ролі та стратегічного значення комерціалізації й основних факторів, що впливають на її розвиток.*

42. Карпенко А. В. Вплив ментальності на економіку / А. В. Карпенко, А. С. Ільїна // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 9. – С. 231-236 (0,6 д.а. / 0,4 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в узагальненні та визначенні менталітету і ментальності, обґрунтуванні їх впливу на економічні процеси в Україні.*

43. Карпенко А. В. Теоретико-методичні основи оцінювання результативності наукової діяльності в Україні / А. В. Карпенко, Ю. О. Будицька // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – Вип. 31. – Кропивницький: ЦНТУ. – 2017. – 300 с. – С. 51-57 (0,6 д.а. / 0,35 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в дослідженні підходів та зарубіжного досвіду оцінки ефективності наукової діяльності.*

44. Карпенко А. В. Інтелектуальні активи: етимологія поняття та місце в національній інноваційній системі / А. В. Карпенко // Економіка і організація управління: збірник наукових праць. – 2017. – № 4 (28). – С. 65-80 (1,33 д.а.).

45. Карпенко А. В. Соціальна політика як передумова розвитку інтелектуальних складових людського потенціалу / Л. В. Шаульська, А. В. Карпенко // Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку. – 2018. – № 2 (04). – С. 33-44 (*Index Copernicus та інші*) (1,04 д.а. / 0,5 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні напрямів розвитку інтелектуальної складової людського потенціалу на основі вибору пріоритетів соціальної політики.*

46. Карпенко А. В. Вплив старіння населення на кадрове забезпечення інноваційного розвитку економіки України / А. В. Карпенко, Ю. О. Будицька //

Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку. – 2018. – № 4 (06). – С. 27-38 (*Index Copernicus та інші*) (0,8 д.а. / 0,4 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні впливу старіння населення на інноваційні процеси в Україні та обґрунтуванні заходів щодо його мінімізації у майбутньому.*

47. Карпенко А. В. Молодь і молодіжна політика / А. В. Карпенко, Л. І. Єськова // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2018. – № 4 (6). – С. 11-18 (0,86 д.а. / 0,65 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні молодіжної політики, обґрунтуванні основних напрямів її розвитку, стимулюванні молодіжного підприємництва.*

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

48. Карпенко А. В. Инновационная деятельность промышленных предприятий Запорожского региона / А. В. Карпенко // Наука и производство Урала: Межрегиональный сборник научных трудов. – Новотроицк : НФ НИТУ «МИСиС». – 2014. – Вып. 10. – С. 225-228 (*РИНЦ та інші*) (0,4 д.а.).

49. Карпенко А. В. Оценка инновационной активности трудовых ресурсов / А. В. Карпенко // Современный научный вестник: научно-теоретический и практический журнал. Серия: Экономические науки. – 2014. – № 36 (232). – С. 42-50 (*РИНЦ та інші*) (0,64 д.а.).

50. Карпенко А. В. Управление инновационной активностью / А. В. Карпенко // Наука и производство Урала. – Новотроицк : НФ НИТУ «МИСиС». – 2015. – Вып. 11. – С. 156-159 (*РИНЦ та інші*) (0,4 д.а.).

51. Карпенко А. В. Уровень инновационности экономики Украины / А. В. Карпенко // Наука: научно-производственный журнал. – Костанай, Костанайский инженерно-экономический университет им. М. Дулатова, 2016. - №4-3. – С. 174-179 (0,4 д.а.).

52. Карпенко А. В. Людський потенціал в основі формування інноваційної системи / А. В. Карпенко // Приазовський економічний вісник. – 2017. – № 5 (05). – С. 260-264 (*Index Copernicus та інші*) (0,65 д.а.).

53. Карпенко А. Стратегия коммерциализации инноваций в Украине / А. В. Карпенко // Scientific letters of Academic Society of Michal Baludansky. – Košice, Slovakia. – 2016. – № 6. – P. 55-58 (0,57 д.а.).

54. Карпенко А. В. Комерціалізація інтелектуальної власності: сутність та оцінка / А. В. Карпенко // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba. – April, № 13. – 2017. – P. 209-213 (0,66 д.а.).

55. Karpenko A. Highly effective corporate culture as an instrument of talents' attracting and retaining / A. Karpenko, K. Basenko // Baltic Journal of Economic Studies. – Vol. 3 (2017). – № 4 September. – P. 101-106 (*Scopus, Web of Science та інші*) (0,69 д.а. / 0,45 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в дослідженні впливу високоефективної корпоративної культури на залучення, розвиток і утримання талановитого персоналу.*

Публікації за матеріалами конференцій

56. Карпенко А. В. Інноваційний потенціал аграрного сектору економіки України / А. В. Карпенко // Національна перлина Запорожжя: впровадження

інноваційно-інвестиційних технологій гармонізації біоекосистеми о. Велика Хортиця : збірник тез доповідей I Міжнародного конгресу (м. Запоріжжя, 26-28 вересня 2004 р.). – Запоріжжя: ЗДУ. – 2004. – С. 147-149 (0,13 д.а.).

57. Карпенко А. В. Розвиток конкуренції у ринковій економіці / А. В. Карпенко // Сучасний стан та проблеми розвитку підприємництва в регіоні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Жовті води, 10-11 листопада 2005 р.). – Т. 6. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 45 (0,11 д.а.).

58. Карпенко А. В. Взаємодія держави і ринку у розвитку національної економіки / А. В. Карпенко // Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мелітополь, 8-10 вересня 2006 р.). – Мелітополь: МІДМУ ГУ «ЗІДМУ», 2006. – С. 176-177 (0,11 д.а.).

59. Карпенко А. В. Сущность занятости населения и ее роль в экономике / А. В. Карпенко // Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины : материалы V Международной научно-практической конференции (г. Алушта, 28-30 сентября 2006 г.). – Симферополь, 2006. – С. 171-172 (0,13 д.а.).

60. Карпенко А. В. Кластери як форма забезпечення інноваційної активності галузей регіону / А. В. Карпенко // Стратегія забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: в 3 ч. (м. Київ, 20 травня 2008 р.) / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – С. 162-164 (0,15 д.а.).

61. Карпенко А. В. Стан інноваційного розвитку України / А. В. Карпенко. // Проблеми економіки та управління у промислових регіонах : матеріали доповідей учасників IV міжрегіональної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 27-28 травня 2011 р.) / відповід. ред. Гудзь П. В. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2011. – С. 52-53 (0,12 д.а.).

62. Карпенко А. В. Принципи стратегічного планування інноваційного розвитку регіону / А. В. Карпенко // Завдання державного, регіонального та муніципального управління в контексті нових реалій національного розвитку : матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Київ, 6 квітня 2012 р.) / За заг. ред. В. К. Присяжнюка, В. Д. Бакуменка, Т. В. Іванової. – К. : ВПЦ АМУ. – У 2-х ч. – Ч. 2. – 2012. – С. 108-109 (0,13 д.а.).

63. Карпенко А. В. Роль інновацій в економічному розвитку / А. В. Карпенко // Формування ефективних механізмів господарювання в умовах сучасної економіки : теорія і практика : тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 22-23 листопада 2012 р.) / За ред. В. М. Огаренка та ін.. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – С. 318-320 (0,16 д.а.).

64. Карпенко А. В. Формування інноваційної культури в Україні / А. В. Карпенко // Теорія та практика управління економічним розвитком : матер. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22-24 листопада 2012 р.): в 3 т. – Донецьк : ООО «Фирма «Друк-Инфо», 2012. – Т. 2. – С. 33-35 (0,11 д.а.).

65. Карпенко А. В. Підготовка менеджерів інноваційного бізнесу як вимога розвитку національної економіки / А. В. Карпенко // Конкурентоспроможність економіки України : теорії, моделі, механізми : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 25-26 січня 2013 р.). – Дніпропетровськ / ред. кол. В. М. Шаповал [та ін.]. – Херсон: ВД «Гельветика»,

2013. – С. 120-122 (0,20 д.а.).

66. Карпенко А. В. Державно-приватне партнерство як механізм активізації інноваційної діяльності / А. В. Карпенко // Публічне управління XXI століття: від соціального діалогу до суспільного консенсусу : збірник тез до XIV Міжнародного наукового конгресу. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2014. – С. 219-220 (0,19 д.а.).

67. Карпенко А. В. Мотивація інноваційної активності персоналу / А. В. Карпенко // Людина, бізнес, держава: реалії та перспективи соціально-економічного та інноваційного розвитку: збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 17 квітня 2014 р.) – КНТУ. – Кіровоград : КОД, 2014. – С. 105-106 (0,15 д.а.).

68. Карпенко А. В. Досвід мотивації інноваційної діяльності для України / А. В. Карпенко // The genesis of genius : The International Scientific and Practical Congress of Economists and Lawyers, professional scientific publication (Basel (Switzerland), 25 June 2014), - ed. dep. : Geneva (Switzerland), Minsk (Republic of Belarus), Odessa (Ukraine), St. Peterburg (Russian Federation), 2014. – Vol. 1. – P. 95-98 (0,24 д.а.).

69. Карпенко А. В. Розвиток інноваційного підприємництва в Україні / А. В. Карпенко // Економіка підприємства: теорія і практика : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10 жовтня 2014 р.). – К. : КНЕУ, 2014. – С. 69-72 (0,21 д.а.).

70. Карпенко А. В. Інноваційна діяльність в Україні / А. В. Карпенко, І. І. Корейба // Trends of modern science – 2015 : Materials of the XI International scientific and practical conference (May 30 – June 7, 2015). – Sheffield : Science and education LTD, 2015. – Vol. 7. Economic science. Governance. – P. 56-57 (0,13 д.а. / 0,10 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні основних проблем і напрямів розвитку інноваційної діяльності в Україні.*

71. Карпенко А. В. Стимулирование инновационной деятельности в Украине / А. В. Карпенко, А. В. Зверева // Бъдещето въпроси от света на науката : Материали за 11-а международна научна практична конференция (гр. София, 17-22 декември, 2015). – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2015. – Т. 4. Икономики. Държавна администрация. – P. 63-65 (0,13 д.а. / 0,11 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні напрямів стимулювання інноваційної діяльності в Україні.*

72. Карпенко А. В. Комерціалізація інтелектуальної власності в Україні: проблеми і перспективи / А. В. Карпенко, В. Г. Мирошниченко // Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World: Conference Proceedings of the International Scientific Internet-Conference (Opole – Berdyansk – Slavyansk, December 8, 2016). – 2016. – Pp. 183-188. (0,24 д.а. / 0,2 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в дослідженні стану комерціалізації інтелектуальної власності в Україні та визначенні перспектив розвитку.*

73. Карпенко А. В. Культурно-ментальні перепони комерціалізації інновацій в Україні / А. В. Карпенко // Проблеми інноваційного розвитку та інформаційного суспільства : матеріали V Міжнародного форуму (м. Київ, 20-21 жовтня 2016 р.) : в 2 ч. / Український інститут науково-технічної експертизи та інформації; Асоціація «Інформатіо-Корсорціум». – К. : УкрІНТЕІ, 2016. – Ч. 1. – С. 111-115 (0,22 д.а.).

74. Карпенко А. В. Образование как основа формирования инновационного общества / А. В. Карпенко // Актуальные проблемы профессионального

образования в Республике Беларусь и за рубежом: материалы IV Международной научно-практической конференции (г. Витебск, 16 декабря 2016 г.): в 2-х ч. / Витебский филиал Международного университета «МИТСО»; редкол.: А. Л. Дединкин (гл. ред.) [и др.]. – Витебск, 2017. – Ч.1. – С. 90-93 (0,18 д.а.).

75. Карпенко А. В. Фінансування комерціалізації інновацій в Україні / А. В. Карпенко // Фінансове регулювання зрушень у економіці України: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Мукачево, 21-22 березня 2017 р.). – Мукачево : Мукачівський державний університет. – 2017. – С. 363-366 (0,21 д.а.).

76. Карпенко А. В. Технопарки як важливий елемент розвитку інноваційної інфраструктури та комерціалізації інновацій / А. В. Карпенко // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 травня 2017 р.). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – С. 208-209 (0,22 д.а.).

77. Карпенко А. В. Трансфер технологій в формуванні економічної безпеки національної економіки / А. В. Карпенко // Теоретико-правові питання забезпечення економічної безпеки Республіки Беларусь : тези доповідей республіканської науково-практичної конференції (г. Минск, 19 грудня 2017 г.) / установа освіти «Акад. М-ва внутр. дел Респ. Беларусь ; редкол. : А. А. Вишневский (отв. ред.) [и др.]. – Минск : Академия МВД, 2017. – С. 43-47 (0,24 д.а.).

78. Карпенко А. В. Образовательная составляющая человеческого потенциала в экономике знаний / А. В. Карпенко // Экономика и управление производством : тези доповідей 82-ї науково-технічної конференції професорсько-преподавального складу, наукових співробітників і аспірантів (с міжнародним участям) (г. Минск, 01-14 лютого 2018 г.) / отв. за издание И. В. Войтов; УО БГТУ. – Минск : БГТУ, 2018. – С. 119-120 (0,11 д.а.).

79. Карпенко А. В. Интеллектуальные активы человеческого потенциала / А. В. Карпенко // Корпоративные стратегические коммуникации: новые тренды в профессиональной деятельности: материалы II Международной научно-практической конференции (г. Минск, 22–23 лютого 2018 г.) / Беларус. гос. ун-т ; редкол.: И. В. Сидорская (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2018. – С. 88-90 (0,16 д.а.).

Статті в інших виданнях

80. Карпенко А. В. Система моніторингу інноваційного потенціалу регіонів / А. В. Карпенко // Вісник Донецького національного університету: Серія В. Економіка і право. Спецвипуск в 2 т. – Донецьк : ДонНУ. – 2012. – Т. 1. – С. 348-350 (0,54 д.а.).

81. Карпенко А. В. Особливості розвитку інтелектуального капіталу в Україні / А. В. Карпенко // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. – Донецьк : ДонНУ. – 2014. – № 1. – С. 77-82 (0,78 д.а.).

82. Карпенко А. В. Роль кластеризации в формировании инновационного развития Украины / А. В. Карпенко // Problems of development modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. – EDEX, Madrid, Espana. – 2016. – P. 46-50 (0,47 д.а.).

83. Карпенко А. Развитие инфраструктурного обеспечения коммерциализации инноваций на основе публично-частного партнерства в Украине / А. Карпенко //

Perspectiva academică : Publicatie periodică de științe socioumane contemporane. – Chișinău: Universitatea «PERSPECTIVA – INT», 2017. – Vol. VI (editia IIa, revăzută și adăugită). – P. 212-218 (0,62 d.a.).

АНОТАЦІЯ

Карпенко А.В. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2019.

Дисертаційну роботу присвячено обґрунтуванню та розробці теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу у національній інноваційній системі.

Узагальнено теоретико-методологічні основи дослідження людського потенціалу в контексті трансформації його ролі та соціально-економічної сутності. Розроблено теоретичне підґрунтя тлумачення інтелектуального капіталу та визначено місце інтелектуальної складової людського потенціалу у його формуванні. Обґрунтовано концепцію дослідження інтелектуальних активів у системі активів людського потенціалу. Проведено порівняльно-морфологічний аналіз наукових підходів до дослідження інноваційної діяльності. Розроблено методологію дослідження національної інноваційної системи, особливості функціонування та інституціональну структуру. Узагальнено теоретичні підходи до дослідження комерціалізації інновацій та обґрунтовано її роль у розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу. Систематизовано теоретичні та прикладні засади дослідження інноваційної активності в системі культурно-ментальних чинників розвитку людського потенціалу. Визначено інструменти впливу на розвиток креативності у системі корпоративної культури. Обґрунтовано теоретико-методологічні основи розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в умовах соціально відповідального та публічно-приватного партнерства. Проаналізовано стан і проблеми формування та використання ІАЛП в Україні. Згенеровано методичні підходи до оцінювання інноваційної діяльності та ІАЛП в національній інноваційній системі. Запропоновано методологічний апарат дослідження процесу капіталізації інтелектуальних активів людського потенціалу в національній інноваційній системі. Проведено структурний аналіз освітньо-наукових умов формування ІАЛП і підсистем НІС та досліджено особливості державного регулювання у підсистемі НІС України. Проаналізовано стан інноваційної активності виробничої сфери та інноваційної інфраструктури щодо розвитку ІАЛП та комерціалізації інновацій. Запропоновано концептуальні положення розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу в Україні. Розроблено стратегічні напрями розвитку ІАЛП у національній інноваційній системі України. Обґрунтовано пріоритети сучасної національної інноваційної політики в контексті розвитку людського потенціалу.

Ключові слова: людський потенціал, інтелектуальна складова людського потенціалу, інтелектуальний капітал, інтелектуальні активи, інтелектуальні активи

людського потенціалу, національна інноваційна система, комерціалізації інновацій, інноваційна активність, культурно-ментальні чинники, креативність, корпоративна культура, соціальна відповідальність, публічно-приватне партнерство, оцінювання інноваційної діяльності, капіталізація інтелектуальних активів людського потенціалу, державне регулювання, національна інноваційна політика.

АННОТАЦІЯ

Карпенко А.В. Развитие интеллектуальных активов человеческого потенциала в национальной инновационной системе. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.07 – демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – Донецкий национальный университет имени Василя Стуса, Винница, 2019.

Диссертационная работа посвящена обоснованию и разработке теоретико-методологического обеспечения, научно-методических основ и практических рекомендаций по развитию интеллектуальных активов человеческого потенциала в национальной инновационной системе.

Обобщены теоретико-методологические основы исследования человеческого потенциала в контексте трансформации его роли и социально-экономической сущности. Разработаны теоретические основы толкования интеллектуального капитала и определено место интеллектуальной составляющей человеческого потенциала в его формировании. Обоснована концепция исследования интеллектуальных активов в системе активов человеческого потенциала.

Определена сущность интеллектуального капитала на национальном уровне с четырех позиций: как совокупности ценностей, которой присуща способность приносить доход (дополнительную стоимость); как процесса, обеспечивающего преобразование знаний и нематериальных активов в новую стоимость; как результата, экономического и/или социального эффекта, что способствует увеличению стоимости активов и наращиванию конкурентных преимуществ; как системы, которая представляет собой совокупность взаимосвязанных и взаимодействующих элементов (человеческий капитал; структурный капитал; клиентский капитал).

Проведен сравнительно-морфологический анализ научных подходов к исследованию инновационной деятельности. Разработана методология исследования национальной инновационной системы, особенности функционирования и институциональная структура. Обобщены теоретические подходы к исследованию коммерциализации инноваций и обоснована ее роль в развитии интеллектуальных активов человеческого потенциала.

Систематизированы теоретические и прикладные основы исследования инновационной активности в системе культурно-ментальных факторов развития человеческого потенциала. Определены инструменты влияния на развитие креативности в системе корпоративной культуры. Основные ценности и убеждения, используемые при формировании корпоративной культуры способствуют развитию способностей к формированию и эффективному использованию интеллектуальных активов человеческого потенциала. Разработанный на этой основе комплекс специфических инструментов позволяет влиять на изменение восприятия личностью собственного потенциала к продуциро-

ванию и коммерциализации инноваций и развития креативности. Обоснованы теоретико-методологические основы интеллектуальных активов человеческого потенциала в условиях социально ответственного и государственно-частного партнерства.

Проанализировано состояние и проблемы формирования и использования интеллектуальных активов человеческого потенциала в Украине. Предложены методические подходы к оценке инновационной деятельности и интеллектуальных активов человеческого потенциала в национальной инновационной системе (НИС). Предложен методологический аппарат исследования процесса капитализации интеллектуальных активов человеческого потенциала в НИС.

Проведен структурный анализ образовательно-научных условий формирования интеллектуальных активов человеческого потенциала и подсистем НИС и исследованы особенности государственного регулирования в подсистеме НИС Украины. Проанализировано состояние инновационной активности производственной сферы и инновационной инфраструктуры по развитию интеллектуальных активов человеческого потенциала и коммерциализации инноваций.

Предложены концептуальные положения развития интеллектуальных активов человеческого потенциала в Украине. Разработаны стратегические направления развития интеллектуальных активов человеческого потенциала в национальной инновационной системе Украины. Обоснованы приоритеты современной национальной инновационной политики в контексте развития человеческого потенциала.

Систематизированы научно-методологические подходы и разработана многоуровневая инновационная политика новой экономики в контексте капитализации человеческого потенциала, которая является системой принципов, методов, правил и инструментов управления интеллектуальными активами человеческого потенциала на региональном, производственном уровнях и на уровне домохозяйств и личности. Обоснованы направления формирования и развития инновационной кластерной политики в Украине, базовыми предпосылками ее эффективности должны стать принципы социальной ответственности, публично-частного партнерства и максимальной инклюзии.

Ключевые слова: человеческий потенциал, интеллектуальная составляющая человеческого потенциала, интеллектуальный капитал, интеллектуальные активы, интеллектуальные активы человеческого потенциала, национальная инновационная система, коммерциализация инноваций, инновационная активность, культурно-ментальные факторы, креативность, корпоративная культура, социальная ответственность, публично-частное партнерство, оценивание инновационной деятельности, капитализация интеллектуальных активов человеческого потенциала, государственное регулирование, национальная инновационная политика.

SUMMARY

Karpenko A.V. The Development of Intellectual Assets of Human Potential in National Innovation System. – Qualification research work as a manuscript.

Dissertation on the receipt of the scientific degree of doctor of economic sciences on speciality 08.00.07 – Demography, labor economics, social economics and policy. – Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2019.

The dissertation is devoted to the substantiation and development of theoretical and

methodological support, scientific and methodological foundations and practical recommendations for the development of intellectual assets of human potential in the national innovation system.

The theoretical and methodological foundations of the study of human potential in the context of the transformation of its role and social and economic essence are summarized. The theoretical basis for the interpretation of intellectual capital has been developed and the place of the intellectual component of human potential in its formation is determined. The framework of the study of intellectual assets in the system of human potential assets is grounded.

A comparative morphological analysis of scientific approaches to the study of innovation is conducted. There has been developed the methodology for the study of the national innovation system that features on its functioning and institutional structure. The theoretical approaches to the study of the commercialization of innovations are summarized and their role in the development of intellectual assets of human potential is substantiated. The theoretical and applied backgrounds of research of innovative activity in the system of cultural and mental factors of human development are systematized. The tools of influence on the development of creativity in the system of corporate culture are defined.

The theoretical and methodological foundations of the intellectual assets of human potential in the conditions of a socially responsible and public-private partnership are substantiated. The state and issues of formation and implementation of intellectual assets of human potential in Ukraine are analyzed. Methodical approaches to the assessment of innovation activity and intellectual assets of human potential in the national innovation system are proposed. A methodological apparatus is proposed for studying the process of capitalization of intellectual assets of human potential in the national innovation system.

The structural analysis of the educational and scientific conditions of the formation of the intellectual assets of human potential and the subsystems of the national innovation system (NIS) is carried out and the peculiarities of state regulation in the NIS subsystem of Ukraine are investigated. The state of innovation activity of the production sphere and innovation infrastructure for the development of intellectual assets of human potential and the commercialization of innovations are analyzed. The conceptual provisions for the development of intellectual assets of human potential in Ukraine are proposed. Developed strategic directions for the development of intellectual assets of human potential in the national innovation system of Ukraine. The priorities of the modern national innovation policy in the context of human development are substantiated.

Keywords: human potential, intellectual component of human potential, intellectual capital, intellectual assets, intellectual assets of human potential, national innovation system, commercialization of innovations, innovative activity, cultural-mental factors, creativity, corporate culture, social responsibility, public-private partnership, evaluation of innovative activity, capitalization of intellectual assets of human potential, state regulated, national innovation policy.

КАРПЕНКО АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

**РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ЛЮДСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ІННОВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ**

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Підписано до друку 29.05.2019 р.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 1,9.
Тираж 100 прим. Зам. №188

Віддруковано з оригіналу макету замовника.
Центр оперативного друку «Документ Принт»
ФОП Кушнір Ю.В.
м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4, 1-й поверх, оф. 114.
Тел. 067 390 20 88
